

# ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ 'ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.,

ΑΘΗΝΑΙ

ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1941

ΑΡΙΘ. 24.

## ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ

Καί πάλιν ἡ στήλη αὐτὴ θὰ ἀποταθῆι πρὸς ἐκείνους ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν της, οἱ ὅποιοι αἰσθάνονται μέσα των ζωντανὴν τὴν Πίστιν, πρὸς τοὺς Πιστοὺς, Γνωρίζει ὅτι μεταξύ τῶν ἀναγνωστῶν της ὑπάρχουν πολλοὶ οἱ ὅποιοι δὲν ἀνήκουν, ἢ δὲν ἀνήκουν ἐντελῶς, εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν. Ἄλλὰ καὶ οἱ πιστοὶ δὲν εἶναι ὀλίγοι. Ἄς ἀποταθῶμεν λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς—χωρὶς, βεβαίως, μὲ αὐτὸ νὰ παρακαλέσωμεν τοὺς λοιποὺς ἀναγνώστας νὰ γυρίσουν ἀμέσως τὴν σελίδα!

Καί πάλιν λοιπὸν θὰ ἀποταθῶμεν πρὸς τοὺς Πιστοὺς, διὰ νὰ κάμωμεν μίαν ὑπόμνησιν. Ἀκριβέστερον, διὰ νὰ διερμηνεύσωμεν τὴν ὑπόμνησιν, τὴν ὁποίαν τὰ πράγματα τοὺς κάμνουν. Διὰ νὰ τοὺς ὑπομνήσωμεν, ἐν ὀνόματι τῆς σημερινῆς πραγματικότητος, τὸ ἴδιο μεγάλο σύνθημα, τὸ ὁποῖον ἔδωσε πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Πίστεως, καὶ τὸ ὁποῖον σύνθημα ἐξακολουθεῖ καὶ θὰ ἐξακολουθῆ πάντοτε νὰ ἰσχύη: Ἡ Πίστις πρέπει νὰ ἀποτελῆ πάντοτε τὸ ἄλλας τῆς γῆς. Καὶ σήμερον λοιπὸν ὅπως καὶ χθὲς ἡ ἀνθρωπότης προσδοκᾷ, καὶ δικαιοῦται νὰ προσδοκᾷ, καὶ ὀφείλει νὰ προσδοκᾷ ἀπὸ τὸν Πιστὸν νὰ λάμψη ἡ Πίστις καὶ εἰς τὴν δυστυχίαν, ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς μέσα εἰς τὴν δυστυχίαν. Τὴν δυστυχίαν τὴν ὁποίαν κατ' ἀνάγκην φέρει ἕνας πόλεμος μὲ τὰ σύγχρονα τεχνικὰ μέσα, μὲ τὴν σύγχρονον ἔκτασιν. Τὴν δυστυχίαν τὴν ὁποίαν ἐπιτείνει,

προκειμένου περὶ τῆς Χώρας μας, ἡ σύστασις τοῦ ἐδάφους της, ἡ ἔλλειψις ἐντατικῆς καλλιέργειας, ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τὰς ἔξωθεν εἰσαγωγάς, ἡ καὶ πρὸ τοῦ πολέμου, καὶ ἀσχετῶς τοῦ πολέμου ἀκόμη πτωχεία, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὸν σύντροφον τοῦ λαοῦ μας.

Καί, ἐμπρὸς εἰς ἀνάγκας τόσοσιν ἐπιτακτικὰς, ἐπιτακτικὴ προβάλλει ἡ ἀνάγκη τοῦ ἔργου τῆς βοήθειας. Ἐκτὸς τοῦ κρατικοῦ ἔργου, χρειάζεται καὶ ἡ ἔμπρακτος ἀρωγὴ ὄλων, καὶ ἰδιαιτέρως τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων. Ποίων πνευματικῶν ἀνθρώπων ὅμως; Τῶν γνωστῶν τύπων τῆς ἀρνητικῆς διανοήσεως τοῦ παρελθόντος; Ἄλλὰ προσεγγισάτε τους, λοιπὸν, καὶ προσπαθήσατε κατὰ νὰ πάρετε ἀπὸ μίαν ἐπαφὴν μαζύ των. Ὅλα αὐτὰ τὰ μεγάλα μυαλὰ ἔχουν σταματήσει τελείως, σάν τὰ ξεκούρδια ρολόγια. Ὁ μηχανισμὸς ὑπάρχει ἄρτιος, ἀλλὰ λείπει, βλέπετε, ἐκείνη ἡ ἀσύλληπτος δύναμις πού δὲν ἔχει τὴν προέλευσιν της ἀπὸ τὸν μηχανισμὸν τοῦ ρολογιοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνου ὁ ὁποῖος τὸ κουρδίζει. Τὸ κουρδισμα αὐτὸ λείπει. Λείπει ἡ Πίστις. Καὶ τὰ ρολόγια στέκονται ἐκεῖ μεγαλοπρεπῆ, ἀλλὰ ἀχρηστα, ὅταν δὲν παραπλανοῦν ἐπὶ πλέον, ἐκείνους πού ρίπτουν εἰς αὐτὰ τὸ βλέμμα μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ μηχανισμὸς των ἐργάζεται.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ ἔργον τοῦ Πιστοῦ ἔχει τῶρα μίαν ἔκτασιν πρωτο-

# τὸ θέλημα τῆς ζωῆς

## ΜΑΘΗΤΕΙΑ

—Γιατί πατέρα, γιατί να μην ακολουθῶ πέρα για πέρα τὴν Ἀλήθεια πού με προσκαλεῖ, σὲ ἀνηφορικό βέβαια δρόμο, ἐπίπονο καὶ δύσβατο, μὰ πού με ὀδηγεῖ σὲς τρισευτυχισμένες κορφές τοῦ πνεύματος, ἐλευθέρου ἀπὸ τὴν δέσμευσί τῆς ὕλης;

Μίλουσε μὲ ἡρεμῶς, ἀλλὰ γραντιώδη σὲ σταθερότητα καὶ ἀπόφρασι φωνῆς, ὁ νεώτερος γιὸς τῆς οἰκογενείας, ὁ φοιτητής, πού ἔδειχνε ἀπὸ μικρὸς μαθημένος, τόσο στὸ ξεσκάλισμα τῆς βιβλιοθήκης, ὅσο καὶ σὲς ἀσκήσεις τοῦ πολύζυγου τοῦ γυμναστηρίου του.

Αὐτὸ ἦταν!

Στὴν εἰρηνικὴ ἐκείνη ἐποχῇ, στὴν καθ' ὅλα ἀξιώσιμη, ἐντιμὴ καὶ εὐπόλητη οἰκογένεια ἔξοσπασε ἡ θύελλα. Ὁ πατέρας χτύπησε τὸ χέρι στὸ τραπέζι:

—Ἐσὺ ἔχεις χάσει τελείως τὸ μυαλό σου, ζῆς στὰ σύννεφα! Θὰ καταστραφῆς!.. Θὰ μοῦ χαλάσῃς τὴν οἰκογένεια (sic).

—Μὲ αὐτὰ τὰ μυαλά δὲν μπορεῖς νὰ ζήσης στὸν κόσμο, πρέπει νὰ φύγῃς μακριά του, συμπληρώνει τὸν ὠργισμένο πατέρα ὁ μεγαλύτερος γιὸς (ὁ νεαρὸς ἐπαγγελματίας μὲ τὴν πρόωρη σοβαρότητα) καὶ σηκώνεται ὄρθιος ἀπὸ ἀγανάκτησι.

Καὶ ὁ ἄλλος γιὸς—εἶναι τρεῖς στὴν οἰ-

κογένεια—εἰς ἐποδὸν συμπληρώνει κι' αὐτὸς τοὺς προλαλήσαντας:

—Καλὰ εἶν' αὐτὰ στὰ βιβλία, ἀλλὰ σήμερα δὲν μπορεῖ νὰ προοδεύσῃ ὅποιος τ' ἀκολουθεῖ στὴν πράξι. (Χάριν τῆς δικαιοσύνης ὁμῶς, θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθῆ ὅτι μὲ τὰ «βιβλία» ὁ τελευταῖος πού μίλησε, εἶχε προηγουμένα, τέτοια ὥστε, καίτοι κατὰ τρία χρόνια μεγαλύτερος τοῦ «ἐπισθοδρομοῦ» ἀδελφοῦ του, νὰ ἔχη καταντήσει... συμφοιτητῆς του!)

—Αἰῶνες τώρα, κανεὶς ἀπ' ὄσους ἔχτισαν τὰ ἰδανικά τους ἀπάνω στὴν πέτρα τῆς Πίστεως, δὲν καταστράφηκε, ἀπολογήθηκε πάλι ἤσυχά ὁ νεαρὸς φοιτητής.

Οἱ ἄλλοι ἀντικρίζοντας τὴ φλογερὴ σταθερότητά του κατάλαβαν πὼς θὰ ἦταν ματαιοπονία ἢ συνέχισις τῆς ἐπιθέσεως.

Νεῖατα, νεῖατα, πόσο ἀτίμητα γίνεσθε καὶ πανώρηκα, ὅταν στὸ ἀτσαλένιο σας κορμὶ φιλοξενήτε μὰ ἀναστημένη ψυχῇ!

Καὶ ὁ πατέρας, πού—τί ἀντιγνωμία ἀλήθεια—στὴ ζωὴ του δὲν λογάρισε ποτὲ τὴν ἐσφαλμένη γνώμη τοῦ κόσμου, αὐτὴν ἔσεισε τώρα σὰν σιμάχτρο σὲς ἡρωϊκὲς ἀποφάσεις τοῦ γιου του:

—Τέλος πάντων, πιστεὺε ἐσὺ ὅ,τι θέλεις, μὰ μὴν τὰ φωνάζεις, μὴ θέλεις νὰ μᾶς τὰ ἐπιθάλης, μὴν τὰ ἐκδηλώνεις στοὺς ἄλλους. Ὁ κόσμος θά...

(Τὶ κοίμα... Ὁ πατέρας ξεχνοῦσε ἀκόμη πὼς ἀπὸ τὸν κόσμο μόνον ἐπαίνους γιὰ τὸ γιὸ του ἄκουγε).

Αὐτὴ ἦταν μὰ προπολεμικὴ σελὶς τῆς ζωῆς σ' ἓνα ἀστικό ἀρχοντόσπιτο. Θὰ ἦταν

φανῆ. Ἡ Πίστις πρέπει ἐξάπαντος νὰ ἐργασθῆ μέσα εἰς τὸν λαὸν αὐτόν. Ἀλλὰ νὰ ἐξηγουέμεθα: Ἡ Πίστις ἡ ὅποια ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἐμπρακτὸν ἐφαρμογὴν τῆς ἀγάπης. Ὁ Πιστὸς δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν ἀρητηὴν κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τὰ λόγια του ἔχουν ἄλλο περιεχόμενον ἀπὸ τὰ λόγια ἐκείνου, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ ζωὴ του εἶναι διάφορος, ὅτι ἡ Πίστις ἐκδηλώνεται εἰς τὰς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς αὐτῆς, καὶ πρῶτα ἀπὸ ὅλα τὰς ἐκφάνσεις τῆς ἀγάπης ἡ ὅποια φθάνει μέχρις αὐτοθυσίας.

Γνωστὰ αὐτά; Δὲν ἰσχυρίζομεθα τὸ

ἀντίθετον. Κοινοτοπία; Ἴσως. Ἀλλὰ αὐτὸ πού δὲν εἶναι κοινοτοπία, διότι ὅσον καὶ ἂν ἐπαναλαμβάνεται θὰ εἶναι διαρκῶς νέον, αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ εὐεργετικὴ ἐμφάνισις τῶν γνωστώδων καὶ πασιγνώστων ἀληθειῶν τῆς Πίστεως, ἡ ζωντανὴ ἐμφάνισις μέσα εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν πού τόσῃν ἔχει ἀνάγκην αὐτῆς.

Καὶ τὴν ἐμφάνισιν αὐτὴν, τὴν ζωντανήν, τῆς Πίστεως, εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν, μὰ ἀπὸ ποίους ἄλλους θὰ τὴν περιμένη ἢ κοινωνία μας παρὰ ἀπὸ τοὺς Πιστοὺς;

σκοπιο νὰ πῶ—γιατί περὶ συχνὰ ἡ ἰδέα αὐτὴ σὲ ἀναγνώστες τῆς σελίδος αὐτῆς καί... δημιουργοῦνται ζητήματα—πὼς δὲν τοποθέτησα σήμερα στὴν προθήκη τῆς δημοσιότητος, χωρὶς τὴν ἄδειά τους, μὰ ἀτομικὴ περίπτωσι. Ἡ σύγχρονη ἱστορία τῶν πιστῶν ἔχει τόσες ὅμοιες σελίδες.

Ἄς τσακίσωμε σήμερα μίαν ἄλλην σελίδα τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῆς ἰδίας οἰκογενείας, μὰ σελίδα πού ὁ ἄνεμος τῶν τελευταίων γεγονότων ἄνοιξε τυχαῖα ἐμπρὸς στὰ μάτια μας...

Τουρίστ καὶ κυνηγοὶ συγχρόνως. Οἱ ἐξοχικοὶ χωροφύδρομοι τοῦ μακρουνοῦ προαστείου, ὁ χάριτης ἐξερευνήσεως. Ἡ γλωρὶς καὶ ἡ πανὶς κάποιον ἀγροκτήματος, ὁ στόχος τοῦ κυνηγίου. Ὁ πατέρας καὶ οἱ τρεῖς γυιοὶ του—πού ἔχουν ἐπιστρέψει σῶσι ἀπὸ τὸν πόλεμο—πατοῦν σήμερα τὰ εὐφωρα ἐδάφη τῆς ἐξοχῆς, μὲ τὸ ἐπίκαιρον δίχτυ στὸ χέρι. «Τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου», θὰ ἔλεγε κανεὶς βλέποντάς τους, δηλαδή περίπατος καὶ καμμιὰ ὀκᾶ πατάτες! Ἄλλὰ ἐὰν γινόταν δημοψήφισμα ἐκεῖνη τὴν ὥρα γιὰ τὴ διαγραφή τῆς λέξεως «τερπνόν», ἡ πλειοψηφία θὰ ἦταν καταπληκτικὴ. Εἶχαν συνεργασθῆ γι' αὐτό, τὸ σημειωτὸν τῆς οὐρᾶς γιὰ τὸ λεωφορεῖο, ἡ ἀπελπιστικὴ ταχύτης μὲ τὴν ὁλοῖαν χωνεῦθηκε ἡ ἐλαφρὰ δόσις τοῦ μεσημεριανοῦ γεύματος καὶ τὸ συννεφιασμένο ψυχικὸ τους φόντο—ἡ οἰκογένειά τους περναίει δεινὴ οικονομικὴ κρίσις. Τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι τὸ ὠφέλιμο, πού ἀπέμενε ἀπὸ τὸ ρητό, τὸ περίμεναν τώρα τὰ «πρακτικὰ μυαλά» τῆς οἰκογενείας, δηλ. ὁ πατέρας καὶ οἱ ἄλλοι δυὸ γυιοί, ἀπὸ τὸν «ζῶντα» στὰ σύννεφα» νεώτερο γυιό. Τοὺς ὠδηγοῦσε στὸ κτήμα ἐνὸς φίλου του καὶ οἱ ἐλιπίδες πού θὰ γέμιζαν τὸ ἄδειο δίχτυ κορυμνίζοντες ἀπ' αὐτόν. Ἐκεῖνοι δὲν εἶχαν κουράγιο οὔτε γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ νὰ σκεφθοῦν, παρ' ὅλη τὴν ἐπίκαιρην σοβαρότητα τῆς.

—Ἀπορῶ, πὼς βρίσκεις πάντοτε τόσο κουράγιο, ἔλεγε στὸν Βενιαμὶν τῆς οἰκογενείας ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του, καθὼς ἐκάθησαν λίγο νὰ ξεκουρασθοῦν σὲ μιὰ σκιά. Ὁ κόσμος νὰ χαλάσῃ, καρφὶ δὲν σοῦ καίγεται.

Καὶ ἔρριξε τὸ βλέμμα μακρυνά.

Στὶς πρόσχαρες πρασινάδες, στὸν γλαστό οὐρανὸ καὶ σ' ὅλες τὶς ἄλλες χαρὲς τῆς ἐξοχῆς ἡ πίκρα του τραβοῦσε πένθημες πινελιές. Οἱ δουλειές του εἶχαν σταματήσῃ καί, ἐπειδὴ ἔως τώρα αὐτὲς ἦταν τὸ κύριο ἰδανικόν του, δὲν ἔδλεπε πιά κανένα σκοπὸ στὴ ζωὴ του. Ὅλα αὐτά, μαζὺ μὲ τὸν σημερινὸ ἄκαρπο περίπατο, τὴ ζέστη καὶ τὴν κούρασι, τὸν ἔκαναν νὰ νοιώθῃ βαθεῖα δυστυχία χωρὶς ἐλπίδα.

—Ἀφοῦ μπροεὶ ἀκόμα καὶ μελεταίει γιὰ τὸ πτυχίον, πάρε καὶ κατάλαβε, πρόσθεσε μὲ παράπονον ὁ δευτέρος γυιός, πού ἔχει, εἶπαμε, πάντοτε προηγουμένα μὲ τὰ βιβλία καὶ τώρα τὰ ἔχει κλείσει ὀριστικῶς, «ἐνεκα τῶν περιστάσεων».

—Μὴ σᾶς κάνει ἐντύπωσι, τοὺς ἀπαντᾷ ὁ ἀδελφός τους, ξεφυλλίζοντας ἓνα ἀγριολούλουδο, ὅταν ζῆ κανεὶς «στὰ σύννεφα», ὅπως λέγατε τόσες φορὲς, τὴ ζωὴ τῆς πίστεως, ἐξασφαλίζει καὶ στὴ γῆ τὴν πιὸ σίγουρην διαμονήν.

Ὁ πόλεμος, συνέχισε, κυττάζοντας τοὺς ἄλλους στὰ μάτια, ἔκαιγε τὰ σπίτια πού ἦσαν χτισμένα στὴ γῆ, ἐκεῖνους πού γιὰ μοναδικὸ σκοπὸ ἔχουν τὴν καλοπέρασιν, μὰ ὁ πιστὸς τὸ παλάτι του τὸ χτίζει πολὺ ψηλά, πού δὲν τὸ φτάνουν οἱ φλόγες πού καίνε ἐδῶ κάτω. Ἔτσι ἔχει πάντοτε τὴ μεγαλύτερη αἰσιοδοξία, πού δὲν μένει οὔτε κι' ἐδῶ ἄκαρπη.

Γιὰ πρώτη φορὰ τὸν πρόσχεαν ἔτσι, καὶ ἴσως γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὰ μάτια τους ἄρχισε νὰ διαλύεται ὁ πέπλος τῆς προκαταλήψεως.

\*

Σὲ λίγο φθάνουν στὸ κτήμα. Ἀπ' τὴν εἶσοδο τοὺς ὑποδέχτηκαν μυρωδιές, δροσερές ομιές, καὶ φιλόφρονα καλωσορίσματα τοῦ νεαροῦ νοικοκύρη, πού παρουσιάστηκε μὲ τὴν ἐργατικὴ στολή! Μὲ ἀπροσδόκητο ἐνδιαφέρον παρηκολούθησαν τὰ ὀπωροφόρα, τὸν λαχανόκηπον, τὸ κοτέτσι καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους καρποὺς τῆς φιλίας μὲ τὴ γῆ καὶ τὶς φυσικὰς πηγές. Πόσα πράγματα ξεχασμένα πού πέρνουν τὴν ἀξία τους!

Ἡ ὥρα προχωρεῖ λησημονημένη, ἐνῶ οἱ φίλοι μας δροσιζονται πλαί στὴ στέρνα πού

ανατριχιάζει από το άπογευματινό φουσηματάκι, ενώ ο κρουνός της μηχανής του πηγαδιού ζητάει να την προφτάση στο νερό που της άρπάζει με παφλασμούς το αλλάκι που ποτίζει τις πρασιές. Προκλητικοί καρποί τους συντροφεύουν στο πιάτο, και το δίχτυ βλέπει να επαληθεύουν οι ελπίδες του. Κι' ακόμη πιο παρήγορος, ο νοικοκύρης, γεμάτος από την ίδια αισιοδοξία, που γέμιζε την καρδιά του φίλου του, με άνεξαντλητη περιποιητικότητα και μακάρια καρδιά.

Σηκώθηκαν να φύγουν γιατί νύχτωσε. Έκείνος δέν δέχθηκε με κανένα τρόπο πληρωμή για το κοτόπουλο, τὰ φρούτα και τ' αυγά.

—Τὰ χρωστάω στο γιό σας, είπε στον πατέρα, που επέμενε να τον πληρώση, πέστε του να σ'αs π'η την ιστορία... Και τους προέπεμψε γελαστός, δίνοντας και στις δικές τους καρδιές από την αισιοδοξία του.

\*

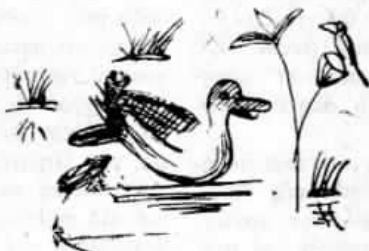
Ημέρα μαθητείας σήμερα για τους μέγχοι τώρα προκατειλημμένους συγγενείς του πιστού φοιτητού. Έτσι και η ιστορία, του π'ωz του «χρωστούσε» ο φίλος του ο καλλιεργητής, τὰ δ'ωρα που τους γέμισε, π'ηρε κι' αυτή τη θέσι της στο μάθημα που η πραγματικότητας έδινε σ' εκείνους που άλλοτε πολέμησαν με λύσσα την πίστι του νεαρού φοιτητού, από φόβο... μήπως η πί-

στις του τόν καταστρέψη, τόν κάμη να πεινάση!

—Δέν ξεχνάει ποτέ ο Γιώργος ότι μαζύ είχαμε συμφωνήσει να έργασθ'η στο κτήμα του πατέρα του, σ' αυτό που πήγαμε. Τότε ήταν άκαλλιέργητο και σχεδόν έγκαταλειμμένο—που ο σημερινός παράδεισος! Μα προτίμησε ν' αφήση μα' υποπτη θέσι, που τον ανάγκαζε άπάνω στη δουλειά να πιέξη τη συνείδησί του, και να αγωνισθ'η σκληρά σ' αυτό το κτήμα, παρά να υποχωρήση συμβιβάζοντας τὰ πράγματα με άβαρίες στις πεποιθήσεις του. Τώρα—βέβαια εκ των ύστερων φαίνεται αυτό—βλέπει πόσο καλό βγ'ηκε απ' αυτή τη θυσία, γι' αυτόν και την οικογένειά του. Όλοι τόν ζηλεύουν. Άλλά τότε όλοι οι δικοί του τόν κλαίγανε, τόν λέγανε τρελλό, όνειροπόλο που έγκατέλειπε μα' τέτοια θέσι (θέσι που σημειωτέον έγινε τώρα άνεμος κι' έσκόρπιστηκε)... Πόσοι απ' αυτούς που ζούσαν με τὰ παρασιτικά επαγγέλματα, ίσως και ο θεός του ο πειραιώτης, θά θιμηθο'υν τώρα ότι πρέπει να τόν επισκεφθο'υν, στο κτήμα, να μάθουν... για την ύγεια του!

Το λεωφορείο έφτασε στην Άθήνα. Κατέβηκαν. Δέν ήταν μόνο η νυκτερινή δροσιά και το γεμάτο δίχτυ που τους χάριζε μα' ψυχική ανακούφιση. Η μαθητεία στο σχολείο της πραγματικότητας, που τους είχε χαρίσει η σημερινή σελίδα της ζωής τους, έδινε τους πρώτους καρπούς της.

ΟΥΤΙΣ



# Εσωτερικά

## ΕΒΛΑΨΑΝ ΜΟΝΟΝ

Εἰς ἄρθρον του εἰς πρωϊνὴν ἔφημερίδα γνωστὸς λόγιος ἔγραφε πρὸ ἡμερῶν ὅτι δὲν εὗρισκε ἱκανοποιητικὴν τὴν λογοτεχνικὴν παραγωγὴν τῆς προσφάτου πολεμικῆς περιόδου (καὶ μήπως ἦτο διαφορετικὴ ἢ τῆς ἀμέσως προπολεμικῆς;). «Τὸ πνεῦμα τῆς προχειρότητος, τῆς ἐπικαιρότητος, εἶχε καταντῆσει τὰ γράμματά μας σὲ ἀνάρμοστο βαθμὸν. Κι' ἔτσι, μπροστά σ' ἕνα λαὸ πού ἔδειχνε μόνον τὶς μεγάλες του ἀρετές, ὁ πνευματικὸς κόσμος τῆς Ἑλλάδος κινδύνευε νὰ ἐπιδειξῆ μόνον τὶς ἀδυναμίες του». Καὶ παρακάτω: «Ἡ λογοτεχνία μας ἢ θὰ ἀνταποκριθῆ στὴν οὐσία, στὶς ψυχικὰς ἀνάγκες καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, ἢ δὲν θὰ ὑπάρξῃ». Κι' ἄλλου: «Οἱ καιροὶ δὲν εἶναι μενετοὶ: Ὁ λαὸς πού κάνει τὸ χρέος του, περιμένει κι' ἀπὸ μᾶς νὰ κάνουμε τὸ δικό μας» ἀλλοίως θὰ προχωρήσῃ χωρὶς ἡμᾶς, χωρὶς τὰ ἐφόδια πού μπορούμε νὰ τοῦ παράσχουμε, κι' αὐτὸ ἂν θὰ εἶναι πραγματικὰ εἰς βάρος του, θὰ εἶναι ὅμως καὶ πραγματικὰ καὶ ἠθικὰ εἰς βάρος δικό μας».

Θίγεται μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν λογοτεχνίαν, μία ἀπομικρὸς, ἢ ὅποια καὶ σχετικῶς πρὸς τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ἀληθεύει, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἰθύνουσα τάξις τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἐδείχθη, καὶ μάλιστα πάντοτε, ἀπὸ τῆς πρώτης ἰδρύσεως τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ κράτους, πολὺ κατωτέρα τοῦ λαοῦ. Ὁ λαὸς ἔκαμε τὸ χρέος του, ἔχει πάντοτε διαφυλάξει κάποιαν πνευματικότητα, παρ' ὅσα καὶ ἂν κάνουν διὰ νὰ τοῦ τὴν σβύσουν, καὶ ἡ πνευματικότης αὐτῆ, τὸ φρόνημα, τὸ ἀνώτερον αἶσθημα, ἡ ψυχὴ, ἔθαιματούργησε πάντοτε, ὁσάκις ἡ ἀνάγκη τὴν ἔφερεν εἰς τὸ προσκίγιον. Ἀλλὰ ἡ ἰθύνουσα τάξις, ἐκεῖνοι πού λόγῳ τῆς θέσεώς των ἔπρεπε νὰ εἶναι οἱ ἐκλεκτοί, συνέδεσαν τὸν ἑαυτὸν των μὲ τὸν διωγμὸν κάθε πνευματικοῦ στοιχείου καὶ δὲν κατώρθωσαν οὔτε νὰ παρουσιάσουν καν εἰς τὸν λαὸν ἕνα σύνθημα, μίαν ἀνώτεραν κατεύθυνσιν, ἕνα ὄραματισμὸν. Διαρκῶς ἀλληλοτρῶγόμενοι, ἔβλαψαν μόνον—καὶ δυστυχῶς ὄχι ὀλίγον.

## ΕΙΔΩΛΑ

Αἱ νέαι συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας εὗρίζεται ἡ χώρα, μὲ τὰς ἐκ τῶν συνεπειῶν τοῦ πολέμου παντοίας στερήσεις, δὲν

παύουν ἐν τούτοις νὰ εἶναι ὠφέλιμοι, δι' ὅσους τοῦλάχιστον θέλουν νὰ διδάσκωνται: Μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν νεωτέραν θρησκείαν τῆς εὐμαρείας, τῆς ὁποίας τόσον εἶχαν ὑπερπλεονάσει οἱ ἀπολογηταὶ καὶ οἱ κήρυκες. «Ὀλον τὸ κατόρθωμα τοῦ αἰώνου, κατόρθωμα μάλιστα διὰ τὸ ὅποιον οὗτος τόσον ὑπερηφανεύετο, συνίστατο εἰς τὸ ὅτι πρὸ τῶν λαῶν εἶχεν ὑψώσει τὸ εἶδωλον αὐτοῦ τῆς εὐμαρείας, τὸ ὁποῖον τὰ πλήθη ὁμαδικῶς προσεκύνουν καὶ ἐλάτρευον. Αὐτὴ ἡ λατρεία ἀπετέλει τὸ χαρακτηριστικώτερον γνῶρισμα τῶν «τάσεων» καὶ «κατευθύνσεων» τῆς ἐποχῆς, τὸ κέντρον τοῦ ἐνδιαφερόντος της. Κατὰ τὰ λοιπὰ αἱ ἐπιδιώξεις της, μὲ τὶς μεγαλοπρεπεῖς ἐτικέττες, δὲν ἦσαν παρὰ μόνον ἐτικέττες. Ἐσωτερικῶς δὲν εὗρισκε κανεὶς παρὰ τὴν ἀπεγνωσμένην πράγματι προσπάθειαν νὰ μὴ διαταραχθῆ ἢ ἀνεσις, ὁ κανονικὸς ρυθμὸς μιᾶς ζωῆς τῆς ὁποίας ὁ σκοπὸς καὶ τὸ περιεχόμενον ἐξηγτιλοῦντο εἰς τὴν προχειροτέραν ἀπόλαυσίν της—καὶ τίποτε πλέον. Καὶ αἱ εἰρηνιστικαὶ προσπάθειαι, λόγου χάριν, τῆς μεσοπολεμικῆς περιόδου μὲ τὰς διασκέψεις καὶ τὰ συνέδρια, δὲν ἐκινούντο, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ πραγματικὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπὸ τὴν διάθεσιν νὰ ἐξασφαλισθῆ ἀδιατάρακτος ἡ χώνευσις...

Ἄλλ' ἡ πραγματικότης ἐπῆρε τὸ εἶδωλον αὐτὸ τὸ ὅποιον ἐλατρεύσαμεν καὶ τὸ ἐθρυμμάτισεν κάτω μὲ ὀργήν. Ὅσοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸ καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐπερίμεναν τὴν χαρὰν πού ἀποτελεῖ τὸ βαθὺ αἴτημα κάθε ἀνθρώπου, θὰ ἴδουσι τοῦλάχιστον τώρα πόσον εὐθραυστον εἶναι καὶ εἰς πόσον μαύρην δυστυχίαν βυθίζει ἐκείνους πού πιστεύουν εἰς αὐτὸ καὶ τοῦ δίδουν ἕξ ὀλοκλήρου τὴν καρδίαν των:

## ΠΛΗΓΗ

Εἰς φοδερὰν πληγὴν ἔχει ἐξελιχθῆ, δυστυχῶς, τὸ χρονογράφημα μερικῶν ἔφημερίδων μας. Καμμία ἄλλη στήλη τῆς ἔφημερίδος δὲν καταγίνεται μὲ τόσην ἐπιμονήν, μὲ τόσον σύστημα ἡμπορεῖ νὰ ἐπῆ κανεὶς, εἰς τὴν διάλωσιν κάθε ὕγιους ἐνωτικοῦ δεσμοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πού δὲν ἀφίνει νὰ εἶναι ἕξ ὀλοκλήρου homo hominī lupus, ὅσον ἡ στήλη τοῦ χρονογραφήματος. Ἐνα παράδειγμα, πού δὲν εἶναι οὔτε τὸ πρῶτον, οὔτε καν τὸ χειρότερον,



θά δεῖξῃ εἰς τὰ πράγματα τὸ περιεργον αὐτὸ θέαμα: Ἡλικιωμένοι λόγοι τῆς περασμένης πλέον ἐποχῆς διαθέτοντες κάποιο ὄνομα καί, ἐνίοτε, ἀξίολογον γράμμα, γράφουν κάθε ἡμέρα εἰς μίαν ἐφημερίδα καὶ νομίζει κανεὶς ὅτι καταβάλλουν πᾶσαν προσπάθειαν, ὥστε νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν στήλην ποῦ διαθέτουν διὰ νὰ βλάψουν ὅσον εἶναι δυνατόν περισσότερο. Ἰδίως προκειμένου νὰ γελοιοποιηθῇ κάτι, ἐκδηλώνεται ἰδιαίτερα προτίμησις εἰς ὅ,τι τὸ σεβαστόν. Εἰς τὸ χρονογράφημα τοῦ παραδείγματος διακωμωδεῖται ὁ γέρος, ἡ γεροντικὴ ἡλικία. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχῃ φθάσει κανεὶς εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν, διὰ νὰ θιγῇ ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀντικειμένου ποῦ εὐρίσκει ὁ χρονογράφος καὶ νὰ γελᾷ μαζὶ του. Διότι, τέλος πάντων, ἀπὸ τὴν σημερινὴν κοινωνίαν, ἀπὸ τὰ φρέσκα φρούτα τῆς, τοὺς πολυθεσίτας, τοὺς ἐμπόρους τῆς μαύρης ἀγορᾶς, ἐκείνους ποῦ φωνίζουν, φωνίζον διαρκῶς εἰς ἐξωφρενικὰς τιμὰς καὶ ἀσθητικέων διὰ τὸν ἑαυτὸν των ὡσάν τὸν πλούσιον τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς, ἐνῶ γύρω των ὄχι ἓνας ἀλλὰ πλῆθος οἱ πτωχοὶ πολεμοῦν νὰ χορτάσουν ἀπὸ τὰ ψιγάλα, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, λοιπόν, δὲν εὐρίσκει τίποτε ἀξίον ἀσκώματος, καὶ ἐχρειάσθη νὰ γυρίσῃ πίσω, ἄλλην γενεάν, διὰ νὰ πάρῃ ἕνα ἐκπρόσωπόν τῆς, ἕνα πρεσβύτερον, τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ἡ πολιὰ πάντοτε καὶ παντοῦ ἐνέπνευε σεβασμόν, καὶ νὰ γελᾷ μαζὶ του;

## Η ΔΥΣΚΟΛΙΑ

Ἄλτ' ἀλτὸ κακὸν δὲν σταματᾷ ἐδῶ. Καὶ θὰ ἐπανέλθωμεν, ἀπλῶς διὰ τὸ πρόχειρον τοῦ παραδείγματος, εἰς τὸ χρονογράφημα περὶ τοῦ ὁποίου ὠμίλησαμεν ἀνωτέρω. Εἰς αὐτὸ ὁ χρονογράφος κοροῖδεύει ἐπίσης, καὶ μάλιστα αὐτὴν κυρίως, τὴν ἰδέαν τῆς ἠθικῆς. Ἐκπρόσωπόν τῆς παρουσιάζει τὸν γέροντα ποῦ διακωμωδεῖ καί, μεταξύ ἄλλων ἐλαφροτήτων καὶ ἀνοησιῶν ποῦ τοποθετεῖ εἰς τὸ στόμα του, ἀναμνύει καὶ τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς ἠθικῆς καὶ περὶ τῆς τιμωρίας τοῦ συγχρόνου κόσμου διὰ τὴν παραβίασιν τῶν ἀρχῶν τῆς: «Γ' αὐτὸ ὁ Θεὸς θὰ ρίξῃ φωτιὰ νὰ μᾶς κάψῃ».

Ἐζήσαμε, τὰ τελευταῖα χρόνια, τόσον ἐντόνως, τὴν τιμωρίαν αὐτὴν, τὰς τραγικὰς συνεπειὰς τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὴν ἠθικὴν τάξιν, ὥστε δὲν θὰ τὸ ἐπίστευε κανεὶς, ὅτι θὰ εὐρίσκετο ἄνθρωπος νὰ γελᾷ με ὅ,τι ἀποτελεῖ σήμερα τὸ καταστάλαγμα τῶσαν κόπων καὶ τῶσαν πόνων, τὴν προσπάθειαν νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ἴσιον δρόμον. Καὶ ὁμως εὐρίσκονται οἱ διανοούμενοι τῆς περασμένης ἐποχῆς, καὶ δὲν εἶναι οὔτε ἕνας οὔτε δύο.

Αὐτοὶ ποῦ, ἀπὸ ἀγνοίαν ἢ ἀδιαφορίαν διὰ τὰς συνεπειὰς, ἐγκρέμιον ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μιᾶς ὀλοκλήρου γενεᾶς ὅ,τι ἀνώτερον παρουσιάζεν ὁ Κόσμος. Αὐτοὶ ποῦ δὲν ἀπέβλεψαν παρὰ μόνον εἰς τὰ γούστα των—αὐτοὶ ποῦ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἔγιναν ὑπαίτιοι τῆς τρομερᾶς καταπτώσεως τῶν πνευματικῶν δυνάμεων εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ὑπεστήριξαν καὶ ἔθρεψαν ἀναφανδὸν τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀξιῶν αὐτῶν. Ὅμοιάζουν πρὸς τὰ κυρτωμένα γέρικα δένδρα, τὰ ὅποια εἶναι πλέον ἀδύνατον νὰ ὀρθωθοῦν. Καὶ ἔτσι εἶναι ἀδύνατον νὰ καταλάβουν τὴν ζωὴν, κυριαρχουμένη ἀπὸ τὰς ἀξίας αὐτάς, ἀπληλαγμένη ἀπὸ τὴν νοστροπίαν τῆς ἐλαφρότητος καὶ ἀνευλαθείας, πρὸς ὅ,τι στέκει διὰ νὰ προκαλῆ τὴν εὐλάβειαν. Μὲ ἄλλους λόγους εἶναι ἀδύνατον εἰς ἄνθρωπος τῆς νοστροπίας αὐτῆς νὰ νοιώσουν τὴν νέαν πραγματικότητά. Τὴν πραγματικότητά, ὅτι ὁ νέος ἄνθρωπος ἐνοιώσε πλέον ποῦ ὡδηγοῦσε ἢ παλαιὰ ἀρνητικὴ νοστροπία καὶ ἀπεφάσιζε νὰ ἀποκτήσῃ σοβαρὸν περιεχόμενον.

Καὶ ὁμως δὲν εἶναι διὰ κανένα ἄνθρωπον, ἀνεξαρτήτως ἡλικίας ἑαυτοῦ καὶ τῆς νοστροπίας του, ἀδύνατον νὰ ἔλθῃ εἰς τῆς ζωῆς τὸ φῶς. Ἄν καὶ οἱ λόγοι μᾶς τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς ἤθελαν! Ἄν ἀπεφάσιζαν, ἐπιτέλους, νὰ γίνονιν θετικοὶ παράγοντες τῶν ἰσχυρῶν, ἐνισχύσεως, ἀνωψώσεως! Ἄλλὰ, βλέπετε, ἀπαιτοῦνται μερικὰ ὁμολογίαι προηγουμένως, ὡς πρὸς τὸ ἀρνητικὸν ἔργον τοῦ παρελθόντος. Ἢ καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ δυσκολία!

## ΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕΣ ΤΕΥΧΟΣ

Ὅπως εἶχομεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δηλώσει, αἱ «Ἀκτινές» ἐφέτος θὰ ἐκδίδωνται κατὰ μῆνα, πλὴν δύο μηνῶν τοῦ θέρους. Τὸν Αὐγούστον, λοιπόν, δὲν θὰ ἐκδοθῇ φύλλον, δι' ὃ καὶ τὸ παρὸν ἐκδίδεται ὡς τεύχος Ἰουλίου—Αὐγούστου. Ἐφ' ὅσον δὲν προκύψουν τεχνικὰ δυσχερείαι, τὸ προσεχές φύλλον θὰ κυκλοφορήσῃ ἀρχὰς Σεπτεμβρίου.

## ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΔΙΑ ΝΑ ΔΙΑΒΑΖΩΝΤΑΙ

Ἀγαπηταὶ «Ἀκτινές»

Πρὸ ὀλίγου καιροῦ εἶδα νὰ γίνεται πάλιν λόγος διὰ τοὺς λογοτέχνας μας, ὅτι τοὺς ἀγνοεῖ ὁ λαός, ὅτι δὲν διαβάζονται κ.λ. Ἡκουσα δὲ ἐξωδίκως, ὅτι κάποιοι ποιητῆς παρεπονεῖτο εἰς κύκλον γνωστῶν του, διότι ἀπὸ μίαν συλλογὴν ποιημάτων του ποῦ ἐτύπωσε, ἐπωλήθησαν μόνον σαρανταπέντε ἀντίτυπα. Εἶχα κάποιαν ὑπόνοιαν γιὰ τὰ κεσάτια τῶν διανοουμένων μας καὶ ἤξερα ὅτι γίνονται ἀπὸ

καιρού λόγος διὰ τὴν «κρίσιν» πού περνᾶ τὸ λογοτεχνικὸν βιβλίον. Δὲν ἐγνώριζα ὅμως ὅτι ἡ κυκλοφορία ἦτο τόσο μικρὴ, ὥστε νὰ περιορίζεται κάποτε καὶ εἰς δεκάδας, καὶ γι' αὐτό, νὰ σᾶς πῶ, τοὺς ἐλυπήθηκα λίγο, τοὺς ἀνθρώπους. Νὰ ἔβγαζαν τοὐλάχιστον τὰ τυπωτικά! Ἀπεράσιμα λοιπὸν νὰ προσέλθω ἀρωγῆς εἰς τὴν διανοήσιν τοῦ τόπου. Ἐπρομηθεύθηκα δύο βιβλία λογοτεχνικά, ἕνα τὸν ποιημάτων καὶ ἕνα ἄλλον διηγημάτων. Ἐπῆρα νὰ διαβάσω τὰ ποιήματα. Τί νὰ σᾶς πῶ. Εἶδα κι' ἀπόειδα, δὲν ἔβγαλα πουθενά ἄκρη, τὸ παράτησα. Τὸ ἀπέδωσα εἰς τὸ ὅτι «δὲν ἔχω ἰδεάν μουσικῆς», ἂν καὶ δὲν εἶμαι ντιπ ἁδαῆς, καὶ πῆρα στὰ χέρια μου τὸν τόμο μὲ τὰ διηγήματα, σκεπτόμενος ὅτι δὲν θὰ εἶχα πάλι νὰ κάμω μὲ συνοκριτικά. Ἀλλὰ, πιστέψτε με, ἦταν τόση ἡ δυσσομία πού ἀπέπνεαν αἱ περιγραφαὶ καὶ αἱ σκηναὶ τῶν, ὥστε ἀκόμα κρατῶ τὴ μύτη μου. Κοί ἐπειδὴ συμβαίνει νὰ ἔχω καὶ παιδιὰ, ἐπῆρα τὸ βιβλίον καὶ ἐτρόβηξα γιὰ τὸ τζάκι. Ἴσως ἦτο ὑπερβολὴ αὐτό, ἀλλὰ τέλος πάντων. Ἄς μὲ συγχωρήσῃ ὁ συγγραφεύς. Τὸν συγχωρῶ κι' ἐγώ. Ἀλλὰ ἤθελα νὰ τοῦ παραγγείλω, (διὰ τὴν ἀκρίβειαν νὰ τῆς παραγγείλω, διότι περὶ γυναῖκες συγγραφεῶς πρόκειται) καθὼς καὶ εἰς τὸν συγγραφέα τῆς ποιητικῆς συλλογῆς, ὅτι ἂν θέλουν νὰ ξαναγοράσω βιβλία τῶν, ἄς τὰ γράφουν λιγώτερο ἀκατανόητα καὶ περισσότερον εὐδομα. Ἀλλοιῶς αἱ δεκάδες θὰ μένουν δεκάδες καὶ μὴ πρὸς κακοφρανισμόν τῶν.

Ζητῶ καὶ ἀπὸ πᾶς συγγνώμην, καὶ ὑπογράφομαι

Δημήτριος Ξηρομερίτης.

#### Η ΝΟΟΤΡΟΠΙΑ ΠΟΥ ΦΕΥΓΕΙ

Ἀγαπηταὶ «Ἀκτινές»

Νομίζω ὅτι εἶνε καλὸν νὰ διακόψητε τὴν δημοσίευσιν ἐπιστημονικῶν ἀνακοινώσεων, ὁσονδήποτε περίφημος ἐν τῇ ἐπιστῇ καὶ ἂν εἶνε ἡ πηγὴ ἐκ τῆς ὁποίας ἀντλοῦνται αὗται, διότι, βλέπω, ὅλοι οἱ σύγχρονοι μεγάλοι ἐρευνηταὶ τῆς ἐπιστῆς ἔχουν πάρει τὸν κατήφορον. Ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ὄρια τῆς ἐπιστῆς τῶν, διακρίνουν τὸ σημεῖον πέραν τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος, ἡ μέρη τοῦ σημείου αὐτοῦ ἐφαρμοζομένη, παύει νὰ εἶνε ἐφαρμοσμός, καὶ ὄχι μόνον ἀναγνωρίζουν πλέον τὰ «μετὰ τὰ φυσικά», τὴν μεταφυσικὴν, ὡς τὴν σφαιρᾶν ὅπου καταλήγει κατ' ἀνάγκην τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ διακρίνουν καὶ εἰδικὰς ἐκφάνσεις ὡς τὰ μεταμαθηματικά κλπ.

Νομίζω λοιπὸν ὅτι καιρὸς εἶνε νὰ σταματήσετε τὰς δημοσιεύσεις αὐτὰς τῶν νεωτέρων πορισμάτων τῆς ἐπιστῆς, ἢ μᾶλλον νὰ σταματήσουν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐπιστήμονες, καὶ μάλιστα ὁ Planck, τὰς ἐρεῖνας τῶν, διότι ὁ ὑποφαινόμενος ἀνεκάλυπεν, ὅτι, παρ' ὅλα αὐτά, ἡ μεταφυσικὴ δὲν στέκει καθόλου καλὰ εἰς τὴν θέσιν τῆς. Τὸ ἀνεκάλυψα δὲ εἰς ἕνα ἄρθρον πού ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως εἰς νομικὸν περιοδικόν μας. Τὸ ἄρθρον ἀσχολεῖται μὲ ὅπως ἀσχετον ζήτημα, ἀλλ' ὁ ἀρθρογράφος κατορθώνει ἀνάμεσα εἰς διάφορα σχόλια εἰς τὸν Ἰουλιανὸν καὶ τὸν Ὀύλιανόν, νὰ παρεμβάλῃ—αὐτὸ εἶναι κι' ἂν εἶναι παρέμβλημα!—καὶ τὸ ἐξῆς: «Ἡ ἔννοια ὅμως «ὀρθόν καὶ δίκαιον» δὲν εἶναι ἔννοια θετικῶν δικαίου, ἀλλὰ ἔννοια μεταφυσικῆ, ἐξ Ἰσού χρεωκοπημένη ὡς καὶ τὸ ὅλον τῆς μεταφυσικῆς οἰκοδόμημα».

Καί, ξέρετε ἀγαπηταὶ «Ἀκτινές», ἡ χρεωκοπία (φαντάζομαι ὅτι ἀπλὴν χρεωκοπίαν θὰ ἔννοη ὁ ἀρθρογράφος μας) τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν, μέχρι δύο ἐτῶν. Ἄν, λοιπὸν, ἴδητε καὶ μήνυσιν κατὰ τῆς μεταφυσικῆς—δηλαδὴ κατ' ὅλων σχεδὸν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν τῆς Φυσικῆς—μὴν παραξενευθῆτε. Ὅπως δὲν θὰ παραξενευθῆτε καὶ διὰ τὸ πορέμβλημα, πού μυρρίζει ὕλισμόν τοῦ 19<sup>ου</sup> αἰῶνος. ἂν λάβετε ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ ἀρθρογράφος (δὲν γνωρίζω ποῖος εἶνε διότι χρησιμοποιεῖ ψευδώνυμον, καὶ ἔτσι δὲν ὑφίσταται δυνατότης προσωπικοῦ ζητήματος) ὁμιλεῖ περὶ ἐργασιῶν τοῦ δημοσιευθεῖσων πρὸ τριακονταετίας, ἦγον ἀνήκει χρονολογικῶς εἰς μίαν νοτροπίαν ἢ ὅποια ὅπως συνηθίζετε νὰ λέγετε ἐνίοτε, «εὐτυχῶς φεύγει πλέον».

Μὲ ἀγάπην

Δικηγόρος, ἀναγνώστης σας.

Ἰουνίος 1941

Ἐ. Γ. Τώρα ἐνθουοῦμαι, ὅτι κάποτε ἐγράψατε δι' ἕναν εἰσαγγελέα, ὁ ὁποῖος σὲ κάποιο νομικὸ βιβλίον πού ἔγραψε κατεδίκασε (ἔτσι διὰ παρεμβλημάτων) εἰς ἀνυπαρξίαν κάθε τι πού δὲν εἶναι ὕλη. Τί σοῦ εἶναι, τέλος πάντων, αὐτὰ τὰ νομικά! Μὲ μιὰ μονοκοντυλιά, ὡς ἐν παρόδῳ, λύει κανεὶς ὅλα τὰ προβλήματα πού βασανίζουν τὸ ἀνθρώπινο μυαλό, χιλιάδες χρόνια τώρα. Τί θαυμαστὴ ἀπλοῦστευσις! Μόνο πού αὐτὴ ἡ ἀπλοῦστευσις ἐξαντλεῖται μ' αὐτὰ τὰ ὡς ἐν παρόδῳ, καὶ ὅταν ἔλθωμεν εἰς τὰ κυρίως νομικά, ἀρχίζουν τὰ συμπλέγματα τῶν περιπελεγμένων περιπλοκῶν πού βασανίζουν τὸν κοσμάκη!



Πάνε σαράντα χρόνια πάνω κάτω πού τρεις διάσημοι βοτανικοί, ο De Vries, ο Tschermack κι' ο Correns, μελετώντες ο καθένας από ένα διαφορετικό φυτό, μέ κατεύθυναι έρευνής την έξακριβώσι νόμων πού νά ρυθμίζαν, άν υπήρχαν, τά φαινόμενα τής κληρονομικότητας, έφθασαν σέ συμπεράσματα μέ τά όποια γιά πρώτη φορά έμπαίνουν σέ μιά σειρά καί τάξι φαινόμενα, πού μέχρι τότε φαινόνταν σαν νά μήν υπάκουαν σέ κανένα νόμο.

Μιά περαστική όμως ματιά στή σχετική βιβλιογραφία ήταν άρκετή γιά νά τους κάμη νά προσέξουν κάποιο μικρό τεύχος πούχε δημοσιευθή στά 1866. Τά τριάντα μόλις αντίτυπά του είχαν σταλή στά σπουδαιότερα έπιστημονικά κέντρα τής Εύρώπης, αλλά κανένας από τους τότε σοφούς δέν έδωσε προσοχή σ' αυτά. "Εμειναν έτσι άγνωστα καί άνεξεμετάλλευτα συμπεράσματα, πού έπρόκειτο νά δώσουν μεγάλη ώθηση στίς βιολογικές έπιστήμες καί ν' άντιόξουν όρίζοντες καινούργιους στήν πειραματική έρευνα τών σχετικών ζητημάτων, μέ άποτελέσματα πολλές έφαρμογές, πού πέτυχαν τήν συμφερότερη εκμετάλλευσι πολλών ζώων καί φυτών καί παράλληλα έντελώς καινούργιες καί πειραματικώς έξηλεγεμένες βάσεις γιά τή φιλοσοφική εξέτασι τών βιολογικών προβλημάτων.

Συγγραφέυς τού φυλλαδίου αύτου ήταν ένας τελειώς άγνωστος ως τότε στόν έπιστημονικό κόσμο. Ήταν ένας ιερέυς, πού από μικρός είχε ζήσει μιά ζωή καθαρά γεωργική. Κοντά στόν πατέρα του είχε μάθει από παλύ νωρίς όλες, καί τίς πιο λεπτές άκόμη, κηπουρικές έργασίες. "Ο πατέρας του τόν καμάρωνε κρυφά, γιατί στό πρόσωπο τού μικρού τού Χάνς έβλεπε ένα άξιο καί πολύ έπιτήδειο συνεχιστή τού γεωργικού τού έργου. "Εβλεπε όμως κι' ο μικρός Χάνς μέσα του κι' ένοιωθε άλλες έπιθυμίες ν' αναπτύσσωνται γοργά. "Ετσι όταν συμπλήρωσε τήν στοιχειώδη εκπαίδευσί του, ύστερα από πολλούς δισταγμούς γιατί έβλεπε τή φτώχεια τους, φάνέρωσε στόν πατέρα του, ότι μεγάλος ήταν ο πόθος του νά συνεχίσει σπουδές, άν κι' εκείνος έδινε τή συγκατάθεσί του γι' αύτό.

"Ο φτωχός όμως Mendel πού έτσι θαχαινε τή βοήθεια τού γιου του, σκέφθηκε

ότι έκτός άπ' τó ότι δέν θα άνακουφιζότανε τώρα, όπως περίμενε, από τόν Χάνς του στήν έργασία, θαχε άκόμη ν' άντιμετώπιση καί καινούργια έξοδα, πού γιά νά βγούν θα χρειαζόταν δουλειά περισσότερο έντατική, χωρίς νά λείπη κι' ο κίνδυνος τού νά μή μπορέση νά τά βγάλη πέρα. "Αρνήθηκε γι' αύτό προσωρινά, γιά ν' άλλάξη όμως γρήγορα άπόφασι όταν ή μητέρα τού Χάνς ύστερα από τίς έπίμονες συστάσεις τού δασκάλου του, πούβλεπε τίς σπάνιες ικανότητες τού παιδιού αύτου, άνέλαβε έπικουρική θερμή συνηγορία γιά χατήρι τού Χάνς τής κοντά στόν πατέρα του.

"Ετσι ο Χάνς Μέντελ, μέ μεγάλες οικονομίες καί σέ πολλές περιπτώσεις μέ στερήσεις καί τών πιο άπαραιτητών άκόμη, κατάφερε νά τελειώση τίς Γυμνασιακές του σπουδές. "Ο Γυμνασιάρχης του, ιερέυς τής Μονής τών Αύγουστινιστιανών καί καθηγητής τών Φυσικών, εύχαριστημένος από τήν έξαιρετική έπίδοσι τού Μέντελ στά μαθήματα καί από τήν σεμνότητα πούχε στούς τρόπους του, τόν συμβούλεψε νά προετοιμασθή, άν ήθελε, γιά νά πάρη τó σχήμα τού Ιεραμόνου. "Ο Χάνς δέν έδίστασε ν' άποφασίση καί έτσι στά 1843 καί σέ ηλικία 21 έτών ντύθηκε «δόκιμος» τής μονής τών Αύγουστινών, μέ τó όνομα Γρηγόριος.

"Ο Μέντελ σπούδασε άργότερα συμπληρωματικά Φυσικές έπιστήμες, Θεολογία καί Φιλοσοφία στήν Brünn (Brno) τής Μοραβίας καί στή Βιέννη. Στά 1847 χειροτονήθηκε ιερέυς καί στά 1849 διωρίσθη καθηγητής στό Γυμνάσιο τής Znaim όπου έδίδασκε Φυσική καί Μαθηματικά. "Εδίδαξε καί στήν "Ανωτέρα Τεχνική Σχολή τής Brünn καί επί δεκατέσσαρα χρόνια τα φυσιογνωστικά μαθήματα στό Γυμνάσιό τής μέ μεγάλη έπιτυχία.

Στά 1862 κατώρθωσε μέ τήν συνεργασία καί άλλων νά ίδρύση στή Brünn ένα Σύλλογο έπιστημονικό μέ σκοπό τήν άπρόκατάληπη έρευνα τής φύσεως. "Ως τά 1868 ο Μέντελ εργάσθηκε έντατικά γιά τήν έξυπηρέτησι τών σκοπών πού είχαν θέσει στό Σύλλογό τους.

Τά άποτελέσματα τών εργασιών του αύτων έκοινοποίησε σέ δύο δόσεις, στά 1866 καί στά 1869, κατά συνεδριάσεις τού Συλλόγου Φυσιολογών τής Brünn. Αυτές ήταν



οί έργασίες πού τόν έκαναν ονομαστό σ' όλόκληρο τόν έπιστημονικό κόσμο και θεμελιωτή μιάς έντελής νέας έπιστήμης, τής «Έπιστήμης τής Κληρονομικότητας» ή «Μενδελισμού» ή «Γενετικής».

Αφορμή γιά τίς έργασίες του αυτές πήρε από ένα βιβλίο του Δαρβίνου, πού είχε δημοσιευθί σ'τά 1859 μέ τόν τίτλο. «Ί καταγωγή τών ειδών διά τής φυσικής έπιλογής». Τό βιβλίο αυτό είχε προκαλέσει τότε πολύ ζωηρές συζητήσεις και φιλονεικίες έπιστημονικές. Ήταν τόσο μεγάλες και όρμητικό τό ρεύμα τών συζητήσεων αυτών ώστε καθένας, και μάλιστα ένας πού τύχαινε νά έχη ιδιαίτερου δεσμούς μέ τίς φυσικές έπιστήμες, δέν μπορούσε παρά νά πάρη μιά θέσι μέσα στην τρικυμία τών συζητήσεων, χωρίς βέβαια και νά καταφέρει τίς περισσότερες φορές νά δινή τή θέσι αυτή ο ίδιος έλεύθερα στον έαυτό του. Ό Μέντελ όμως, άξιοθαύμαστος σ' αυτό, στάθηκε και σκέφθηκε προσεκτικά κι' έντατικά. Μπόρεσε έτσι νά ξεχωρίση άνάμεσα στις ώραίες πλοκές τής σκέψεως πού παρουσίαζε ή θεωρία του Δαρβίνου και στην πραγματική όμη πού είχαν τά βιολογικά προβλήματα, και ν' αναγνωρίση ότι πολλά άπ' τά στοιχεία πού ή θεωρία αυτή έπερνε γιά δεδομένα, δέν είχαν κανένα στήριγμα πειραματικό. Κι' ό,τι έπομένως, ή άξία τους ήταν πολύ μικρότερη άπ' όσο οι διάφοροι ένθουσιώδεις όπαδοί ήθελαν νά τους δίνουν.

Αποφάσισε γι' αυτό νά κάνη έλεγχου πειραματικό στις άρχές από τίς όποιες ξεκινούσαν οι διάφορες θεωρίες γιά την εξήγηση τών φαινομένων τής εξέλιξης. Έτσι άρχισε τή έρευνή του άπάνω σ'τά προβλήματα τής κληρονομικότητας, πού ήσαν τά βασικότερα γιά τίς σχετικές θεωρίες και τά χρησιμοποιούσαν άνεξαιρέτως όλες γιά την συμπλήρωση του θεωρητικού των οικοδομήματος.

Τά συμπεράσματα τών πολυετών έρευνών του δημοσίευσε στο φυλλάδιο έκίνου πού ανέφεραμε στην άρχή, IV τόμο τών πειραγμένων τής Ένώσεως Φυσιολογών τής Βrúnn, μέ τόν ταπεινό τίτλο: «Έρευναί επί τών ύδριδίων φυτών». Μελετούσε εκεί τά άποτελέσματα πού τούδωσαν πολλές διασταυρώσεις γιά τίς όποιες χρησιμοποίησε διάφορες ποικιλιών.

Η έπιτυχία του σ'τά πειράματα αυ'ά ήταν μεγάλη, γιατί ο Μέντελ μέ τό αυστηρά έπιστημονικό του πνεύμα και τήν έξαιρετική του παρατηρητικότητα, πρόσεξε μέ ιδιαίτερη έπιμέλεια σέ δυό σημεία, πού τήν σημασία τους δέν είχε κατορθώσει νά δη κανένας άπ' όσους μέχρι τότε είχαν ασχοληθί μέ παρόμοια πειράματα, πρσγμα πού έκανε, ώστε άποτυχία μόνον νά στεφανώνη πάντοτε τούς κόπους τών, μέ άποτελέσμα νά μπερδεύονται όλο και περισ-

σότερο, άντί νά ξεκαθαρίζονται, ιά ζητήματα τής κληρονομικότητας.

Τό ένα άπό τά σημεία αυ'ά άφωρούσε τήν καθαρότητα τών γονέων πού χρησιμοποιούσε στις διασταυρώσεις. Σ' αυτό έόδεψε άρκετά χρόνια, και μόνο ό,τα πέτυχε καθαρούς γονείς προχώρησε στην έργασία του. Η προσπάθειά του αυτή βρήκε πολύ άργότερα πανηγυρική έπιθεώλωση σ'τά άποτελέσματα πού πήρε ο Johanssen άπό τά κλασσικά πειράματά του άπάνω στις «καθαρές σειρές».

Τό δεύτερο σημείο είναι ή άνάλυσις τής φυσιολογίας. Ό Μέντελ δέν έπερνε κάθε ζωντανό όργανισμό σάν ένα σύνολο, όπως έκαναν οι προηγούμενοι του, αλλά χώριζε τή φυσιολογία του σέ «στοιχειώδεις μονάδες» ή «χαρακτηριστικά», και κάθε μιάς άπ' αυτές ξεχωριστά μελετούσε τή πορεία στις γενεές πού τούδιναν οι διασταυρώσεις.

Μέ λεπτή και θαυμαστή διορατικότητα κατάφερε ο Μέντελ μέσα στο φυλλάδιο αυτό νά δώση και εξήγησι σαφή σ'τά φαινόμενα τής κληρονομικότητας, πού έπιθεωλώθηκε τελευταία τελείως άπό τις σύγχρονες κυττολογικές (1) και βιολογικές έργασίες. Οι τρεις νόμοι του και ή εξήγησίς των είναι άκόμη και σήμερα ή βάση τής Γενετικής. Ό P. Eriques στο έργο του *Le leggi di Mendel e i cromosomi* (Bologna 1932) δίνει μιά πολύ συγχρονισμένη μορφή κι' εξήγησι στο έργο του Μέντελ και τονίζει ότι τά συμπεράματά του μένουν πάντα βασικά, και μόνο συμπληρωματικά μπορεί κανείς νά προσθέση σ' αυτά κάτι τό νέο πού νά βγαίνει άπό καινούργιες έρευνητικές έργασίες. Μερικοί μάλιστα λίγο ύπερβολικοί, σάν τόν Etienne Rabaud καθηγητή τής Βιολογίας του Πανεπιστημίου τών Παρισίων (στο βιβλίο του *La matiere vivante et l' heredité*, Paris 1937), δέν δυσκολεύονται νά ύποστηρίξουν ότι τίποτε τό πραγματικά καινούργιο δέν έχει προστεθί στο έργο του Μέντελ άπό άλλους μέχρι σήμερα. Ό Eriques τονίζει άκόμη στο βιβλίο πού ανέφεραμε ότι είναι άποδεδειγμένο πώς οι νόμοι του Μέντελ ισχύουν γιά όλο τό ζωϊκό και τό φυτικό βασίλειο και γιά τόν άνθρωπο άκόμη.

Από τίς έργασίες του Μέντελ, συμπληρωμένες άπό άλλες νεωτέρων, σάν τόν De Vries, τόν Johanssen, τόν Morgan και τή Σχολή του, τόν Baur και πολλούς άλλους, χύθηκε πολύ φώς σ'τά προβλήματα του τρόπου τής κληρονομίας τών διαφόρων έ-

(1) Κυττολογία είναι τό τμήμα τής άνατομικής πού αποκλειστικό σκοπό έχει τή μελέτη τής μορφής και τής φυσιολογικής άποστολής καθενός άπό τά στοιχεία πού άποτελούν τό κύτταρον.

διοτήτων και δείχθηκε ότι τα πράγματα δεν ήταν τόσο απλά όσο υπέθετε ο Δαρβίνος στο περί καταγωγής των ειδών με τη φυσική επιλογή βιβλίο του, ούτε κι' όπως ο J. Lamarck φανταζότανε στη Philosophie zoologique του.

Αλλά η εργασία του Μέντελ είχε πολύ καλά αποτελέσματα και στο πεδίο των εφαρμογών.

Υστερα από τη διατύπωση των πρώτων νόμων και την εισαγωγή των μαθηματικών στην κληρονομικότητα, πολλά από τα προβλήματα της δημιουργίας νέων ποικιλιών με ιδιότητες καλύτερες, παρουσιάσθηκαν με δυσκολίες πολύ λιγότερες από πρώτα, και, το σπουδαιότερο, με τη δυνατότητα να χαραχθή κατευθύνσις σταθερή στην προσπάθεια για την επιτυχία αυτού που επιδιώκουμε.

Έτσι, για ν' αναφέρωμε μερικά παραδείγματα, η απόδοσις του σιταριού στη Σουηδία ήταν πολύ μικρή, γιατί οι ποικιλίες που έσπεραν εκεί άντεχαν μόνον στο πολύ κρύο των βόρειων κλιμάτων, δεν έδιναν όμως μεγάλο εισόδημα. Στην Αγγλία πάλι υπήρχαν ποικιλίες σιταριού, που απέδιδαν πολύ, αλλά δεν άντεχαν καθόλου στο κρύο. Ο βοτανικός Nilson—Ehle κατάφερε με κατάλληλες διασταυρώσεις να πετύχη μία νέα ποικιλία σιταριού, που και στο κρύο άντεχε και απέδιδε πολύ, με αποτέλεσμα να αυξηθή μόνον στην περιοχή του Schonen το έτησιο εισόδημα κατά 800.000.000 δραχμών.

Ο Ιταλός γεωπόνος Stampelli κατόρθωσε να δημιουργήσει πολλές νέες ποικιλίες σιταριού (μερικές από τις οποίες αποδείχθηκαν άριστες και για μās και καλλιεργούνται ήδη στην Ελλάδα π.χ. Mentana) πολύ παραγωγικότερες απ' αυτές που υπήρχαν πρώτα, και να λύση κατά ένα μεγάλο μέρος το επισιτιστικό πρόβλημα της Ιταλίας.

Στη Γερμανία τέλος ο διάσημος γενετιστής Erwin Baur που ήταν και διευθυντής του Kaiser-Wilhelm Institut für Züchtungsforschung πέτυχε να δημιουργήσει ποικιλίες καινούργιες σέ πολλά φυτά τόσο καλές, ώστε, λίγα χρόνια προτού πεθάνη, να υπολογίση, ότι μ' αυτές θά μπορούσε να λιγοστέη το έλλειμμα του Γερμανικού εμπορικού ίσοζυγίου κατά δύο δόκκληρα διακεκομύρια μάρκα!

Γιά να δώσουμε και μία ιδέα της επιστημονικής κινήσεως που δημιούργησε το έργο του Μέντελ, αναφέρωμε τὰ έξης χαρακτηριστικά: υπερβαίνουν τις χίλιες οι

έργασιες που δημοσιεύονται κάθε χρόνο για τὰ ζητήματα τὰ σχετικά με την επιστήμη που ίδρυσε αυτός. Στο Διεθνές Συνέδριο της Γενετικής που έγινε στὰ 1927 στο Βερολίνο, οι αντιπρόσωποι των διαφόρων κρατών ήσαν χίλιοι περίπου. Πολλά περιοδικά ειδικά βγαίνουν άνελλιπώς και έχουν μεγάλη κυκλοφορία, όπως π. χ. τὰ Genetics, Journal of Genetics, Zeitschrift für induktive Abstammungs und Vererbungslehre, Hereditas, Journal of Heredity, Bibliotheca genetica και πολλά άλλα. Σε όλα τὰ κράτη ιδρύθηκαν πολλά Ίνστιτούτα με σκοπό την μελέτη και έκμετάλλευσιν των συναφών ζητημάτων. Και στην Ελλάδα ακόμη έχουμε το Ίνστιτούτο καλυτερεύσεως φυτών στη Θεσσαλονίκη. Μεγάλη στροφή σημειώθηκε τέλος, έξ' αφορμής των έργων του Μέντελ, όχι μόνον στις Ψυχολογικές αντίληψεις και Παιδαγωγικές κατευθύνσεις, αλλά και στη φιλοσοφική σκέψιν για ό,τι έχει σχέση με τὰ βιολογικά προβλήματα.

Και η τόσο ζωηρή αυτή επιστημονική κίνησις έχει κέντρο τις εργασίες ενός κληρικού, που ένα μεγάλο μέρος της ζωής του τό αφιέρωσε στην επιστήμη. Γιατί εκτός από τις εργασίες του άπάνω στην κληρονομικότητα, ο Μέντελ ασχολήθηκε και με την Μετεωρολογία, Έντομολογία και άλλα. Λαμπρό παράδειγμα συνδυασμού της σοφίας και της Πίστεως. Έμπρακτη και ζωντανή διάφευσις όλων έκεινων των φωνασκών, που κήρυξαν τό άσυμβίβαστο τάχα Έπιστήμης και Θρησκείας. Και ο μεγάλος αυτός έρευνητής, ο θεμελιωτής μιάς νέας επιστήμης, από τὰ 1868 έκλέγεται ηγούμενος της Μονής των Αύγουστινιανών. Η σοφία του κι' η άπέραντη μόρφωσις του δεν τον έμπόδισαν καθόλου να δεχθή την έκλογή αυτή και ν' άφοσιωθή στην έκπληρωσι των πολλών πνευματικών καθηκόντων που του επέβαλλε τό νέο ύπόργημα. Ο σεμνός και πιστός χριστιανός και λευτήτης συνεργάζεται τώρα άρμονικά με τον ύπεροχο μύστη της Έπιστήμης. Το Μοναστήρι που διοικεί ο Μέντελ, μαζί με τη θρησκευτική ζωή καλλιεργεί και τὰ γράμματα. Αναδεικνύεται έτσι ένα επιστημονικό εργαστήριο λαμπρό' όχι μόνο γιατί στον κήπο του είχε κάμει ο Μέντελ τὰ περίφημα πειράματά του, άλλ' ακόμη και γιατί πολλοί από τούς καλογήρους του, παράλληλα με τὰ θρησκευτικά των έργα, καλλιεργούσαν με αγάπη σπάνια και ζήλο έξαιρετικά, όλες σχεδόν τις επιστήμες, θεωρητικές και θετικές.

## Ο ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

### IV

Τὴ δίδρα τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς εὐτυχίας, πού τὴν ἐνοιῶθε τόσο φλογερὴ στὴν ψυχὴ του ὁ Αὐγουστίνος, προσπάθησε νὰ τὴν σβύσῃ στὰ νεανικά του χρόνια, χρησιμοποιώντας κάθε μέσο πού ὁ κόσμος εἶναι σὲ θέσι νὰ προσφέρει στὸν ἄνθρωπο<sup>(1)</sup>. Δόθηκε λοιπὸν στὴν ψεύτικη χαρὰ, στὶς πρόσκαιρες εὐχαριστήσεις τῶν αἰσθήσεων, καὶ παρασύρθηκε στοὺς παραλογισμοὺς καὶ τὶς προλήψεις πλανημένων αἰρέσεων.

Μὰ πόσο βαστοὺν οἱ ἱκανοποιήσεις πού δίνει ὁ κόσμος; Καὶ ὁ ἕνα ἄνθρωπο πού σκέπτεται, πόσον καιρὸ εἶναι δυνατό νὰ δίνῃ ἀνάπαυσι τὸ ψέμα; Τὸ πρῶτο πού ἐνοιῶσε ὁ Αὐγουστίνος, ἦταν ἡ ἀδυναμία τοῦ κόσμου νὰ τοῦ δώσῃ τὸ παραμικρὸ μυστὸν ἀπὸ τὸ ἀλγεῖνὸ πρόβλημα τοῦ πόνου. Εἶχε συνδεθῆ με ἕνα φίλο του πολὺ στενά. Ἀχώριστοι ἦσαν. Ἡ προσκόλλησί τους εἶχε πάρει μορφὴ λατρείας. Ὁ φίλος ἀρρώστησε, πέθανε. Ἡ λύτῃ τοῦ Αὐγουστίνου ἦταν ἀβάσταχτη. «Ὁ πόνος γιὰ τὸ σκληρὸ χαμὸ τοῦ φίλου μου ἐβύθησε σὲ τραγικὸ σκοτάδι τὴν ψυχὴ μου. Ὅλα γύρω μου ἦσαν νεκρά.... Τίποτα δὲν με παρηγοροῦσε, οὔτε ἡ γοητεία τῶν δασῶν, οὔτε τὰ ἀρωματισμένα τοπία, οὔτε τὰ μεγαλοπρεπῆ συμπόσια, οὔτε οἱ ἡδονές, οὔτε κ' αὐτὰ τὰ βιβλία κ' ἡ ποίησις. Ὅλα ἦταν γιὰ μένα φρικαλέα, ἀκόμη καὶ τὸ φῶς» (Ἐξομολογήσεις βιβλ. IV).

Καὶ τὸ δάραμο αὐτὸ τῆς ταλαίπωρης ψυχῆς, πού με τρομό ἀνακάλυπτε κάθε φορὰ πῶς τὰ στηρίγματά της ἦταν σαθρὰ σὰν ἀπὸ χαοτὶ, συνεχίστηκε πρὸς ὄριον ὅσο ὠρθώνονταν μπροστὰ τῆς ἅντα τὰ μεγάλα προβλήματα. Ὁ Αὐγουστίνος εἶχε μὴν στὸ Μανιχαϊσμό, γιατί τὸν εἶχαν πείσει πῶς

ἐκεῖ βρῖσκεται ἡ ἀλήθεια<sup>(2)</sup>. Μὰ ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς, τόσο ἀναδύονταν στὸ πνεῦμα του τῶνα με τ' ἄλλο τὰ προβλήματα καὶ πρὸβαλλαν ἐρωτηματικά, πού οἱ Μανιχαῖοι δὲν μπορούσαν νὰ τοῦ δώσουν ἀπαντήσεις ἱκανές ν' ἀναπαύσουν τὴν ψυχὴ του. Ἡ μόνη του ἐλπίδα εἶχε ἀπομείνει κάποιος Φαῦστος, μεγάλος δάσκαλος τοῦ Μανιχαϊσμοῦ, καὶ περιμενε μὲ ἀγωνία τὸν ἐρχομὸ του στὴν Καρχηδόνα. Οἱ ἄλλοι Μανιχαῖοι, κάθε φορὰ πού τοὺς ἔκαινε νύξι γιὰ τὶς δυσκολίες τῶν προβλημάτων, ἀντὶ νὰ δώσουν ἀπάντησι, ἄρχιζαν ἐγκώμια γι' αὐτὸν τὸν Φαῦστο, καὶ βεβαίοναν τὸν Αὐγουστίνου πῶς, ἅμα ἐξῆθη ἐκεῖνος, ὅλες οἱ ἀπορίες του θὰ λυθοῦν. Τέλος ἔφτασε. Ἦταν ἕνας ἄνθρωπος εὐχάριστος, ἐλκυστικὸς, εὐγλωττος πολὺ, με λεπτοὺς τρόπους.

«Ἄκουα μὲ ἀπληστία τὶς διαλέξεις του—διηγείται ὁ Αὐγουστίνος—κ' εὗρισκα ἐξαιρετικὴ εὐχαρίστησι στὴ φλογερὴ ζωηρότητα πού συνώδευε τὶς συζητήσεις του καὶ στὴν πετυχημένη ἐκλογὴ τῶν λέξεων, πού μ' αὐτὲς ἐντυνε τὴ σκέψι του σὰν με λαμπερὴ φροεσιά. Ὁ Φαῦστος με γοήτευε, τὸν ἐγκωμιάζα ὅπως κ' οἱ ἄλλοι, καὶ περισσότερο ἀπ' τοὺς ἄλλους. Ἐκεῖνο ὅμως πού μ'

(2) Ὅπως σημειώσαμε καὶ στὸ περασμένο, ὁ Μανιχαϊσμός ἦταν ἕνα ἀνακάταγμα Ἰουδαϊσμοῦ, Χριστιανισμοῦ, Ἑλληνικῆς θρησκείας, κ' ἀκόμη τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Τὸν ἤλιο καὶ τὴ σελήνη, τοὺς ὀνόμαζαν θεοὺς. Ὁ καιρὸς, τὸ σκότος, ἡ φωτιά, τὸ νερὸ κ' ὁ ἀνεμος εἶναι τὰ πέντε πονηρὰ στοιχεῖα. Μ' αὐτὰ παλεύουν πέντε καλὰ στοιχεῖα, τὸ φῶς, ὁ καθαρὸς ἀέρας, τὸ ἀγαθὸ νερὸ κλπ., καὶ ἔτσι γίνεται ὁ κόσμος. Ὑπάρχει ἕνας αἰώνιος πόλεμος ἀνάμεσα στὴν ἀρχὴ τοῦ κακοῦ καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅλα τὰ ἀντικείμενα ἔχουν ψυχὴ. Γι' αὐτὸ ἀπαγορεύεται νὰ πατῆ κανεὶς βῶλο χῶμα ἢ νὰ κόβῃ χόρτο με τὰ νύχια, κ' ἀκόμη καταδικάζανε καὶ τὴ γεωργία. Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ φάνε ψωμί, ἔλεγαν πρῶτα αὐτὸ τὰ λόγια: Οὔτε σὲ ἐγὼ ἐθέρισα, οὔτε ἤλεσα, οὔτε ἐθλιψά σε, οὔτε εἰς κλίβανον ἔβαλον, ἀλλὰ ἄλλος ἐποίησε ταῦτα καὶ ἤνεγκέ μοι, ἐγὼ δὲ ἀναίτιός εἶμαι!

(1) Παραπέμπω τὸν ἀναγνώστη στὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἀρθρου τούτου γιὰ τὸν Αὐγουστίνου, πού δημοσιεύθηκε στὸ περασμένο τεῦχος τῶν «Ἀκτιῶν».

ἐνωγλοῦσε, ἦταν πού βρισκόταν ὁλοένα περικυκλωμένοι ἀπὸ ἀκροατὰς, κ' ἔτσι δὲ μπορούσα νὰ τὸν ξεμοναχιάσω καὶ νὰ τοῦ πῶ τὰ προβλήματα πού μὲ βασάνιζαν, γιὰ νὰ τὰ ξετάσουμε σὲ μιὰ φιλικὴ συζήτησι, ὅπου καθένα μας θὰ μπορούσε ἐλευθέρω νὰ ὁπᾶ καὶ ν' ἀποκρίνεται. Τέλος μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία. Κατάφερα νὰ τὸν ἀρπᾶξω μὲ τοὺς φίλους μου σὲ κάποια στιγμή πού μπορούσε νὰ γίνῃ μιὰ τέτοια συζήτησις. Καὶ βρήκα ἕναν ἄνθρωπο, πού δὲν εἶχε ἰδέα ἀπὸ ἐπιστήμες, ἐκτὸς ἀπ' τὴ γραμματικὴ, πού κ' αὐτὴν δὲν τὴν καλόξερε. Εἶχε διαβάσει μόνο κάτι λόγους τοῦ Κικέρωνος, πολὺ λίγες πραγματεῖες τοῦ Σενέκα, κάποια κομμάτια ποιημάτων καὶ μερικά καλογραμμένα βιβλία τῆς αἰρέσεως. Ἀλλὰ ἡ καθημερινὴ ἐξάσκησης τοῦ ἐπέτρεπε νὰ μιλήῃ μὲ εὐχέρεια. Μόλις ἔγιναν τ' ἀποκαλυπτήρια, ὁ Ἀγουστίνος ἀπογοητεύθηκε. Παρ' ὅλ' αὐτὰ, ὑπέβαλε τὶς ἀπορίες του στὴν κρίσι τοῦ Φαστού, «μὰ αὐτὸς ἠρνήθη μὲ φρονιμάδα καὶ μετριοφροσύνη νὰ σηκώσῃ στοὺς ὤμους τὸ βῆρος αὐτό...» (Βιβλίο V).

Ὁ θησαυρὸς, λοιπόν, ἀνθρακες κ' ἐδῶ. Κι' ὁ Ἀγουστίνος, παράτησε τοὺς Μανιχαίους, μὲ τὴν πιερίδα στὴν ψυχὴ, ὅση μπορούσε νὰ δοκιμάσῃ ἕνας νέος σὰν κ' αὐτόν, πού ἀφιέρωσε ἔννια ὀλόκληρα χρόνια του μαζί μὲ ὄλες του τὶς ἐλπίδες σ' ἕνα σύστημα, γιὰ νὰ τοῦ σηκώσουν στὸ τέλος τοὺς ὤμους ἀδιάφορα καὶ νὰ τοῦ ποῦν ξερὰ ἕνα «δὲν ξέρω».

## V

Ἡ ἀλήθεια! Μὰ πού εἶναι λοιπόν ἡ ἀλήθεια;—Πουθενά! Αὐτὴ τὴν ἀπάντησι ἔδινε τώρα πιά ὁ Ἀγουστίνος, καθὼς ἔφερε τὰ βήματά του ἀπ' τὴν Καρχηδόνα στὴ Ρώμη κ' ἀπ' τὴ Ρώμη στὸ Μιλᾶνο. Πουθενά! Ὁ πεσιμισμὸς, ἡ ἀπογοήτευσίς, ὁ ἀγνωστικισμὸς, ἔπαιρναν τώρα κατοχὴ στὸ πνεῦμα αὐτό, πού πλανιόταν στὰ μονοπάτια καὶ στὰ κατσάβραχα, μὰ πού ἐξακολουθοῦσε ἐπίμονα ν' ἀποκρούη τὴ σκέψι πὼς ὑπῆρχε πῶ κατὼ κ' ἡ δημοσίᾳ, ὁ διάπλευτος βασιλικὸς δρόμος. Ἄρχισε λοιπόν νὰ παραδέχεται τώρα, πὼς «αὐτοὶ πού ὀνομάζονται φιλόσοφοι τῆς Ἀκαδημίας, ἦταν

σοφώτεροι ἀπ' τοὺς ἄλλους, ἀφοῦ ὑποστηρίζανε πὼς πρέπει ν' ἀμφιβάλλομε γιὰ ὅλα, καὶ πὼς καμμιά ἀλήθεια δὲν εἶναι προσιτὴ στὸν ἄνθρωπο». Τὸ ἀποτέλεσμα; «Ἀμφέβαλλα γιὰ ὅλα. Ἐπὶ αὐτὰ σὲ ἄχανές πέλαιος ἀβεβαιότητος» (Βιβλ. V).

Μὰ ὁ ἀγνωστικισμὸς, τὸ σύστημα αὐτὸ πού οὔτε σύστημα δὲν εἶναι, ἀφοῦ ἀποκλείει εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχὴ κάθε ἔρευνα, δὲν ἦταν ἐκεῖνο πού ταίριαζε στὸ πνεῦμα τοῦ Ἀγουστίνου. Ἄνθρωπος μὲ τὶς ἀνησυχίες ἐκείνου, μὲ τοὺς ἀσίγαστους πόθους καὶ τὴν ἀδέσμευτη σκέψι του, δὲν ἦταν δυνατό νὰ μείνῃ δέμενος γιὰ πολὺν καιρὸ στὸ δεσμωτήριό τοῦ διανοητικοῦ μαρασμοῦ, προσπαθώντας ν' ἀντλήσῃ δικαίωσι τῆς ὑπάρξεώς του ἀπ' τὴν πενιχρὴ δικαιολογία πὼς ἡ ἔρευνα εἶναι περιττὴ, γιατί καμμιά ἀλήθεια δὲν εἶναι προσιτὴ στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα.

Καὶ μπορούσε κανεὶς ν' ἀκούσῃ σὲ λίγο τὸν Ἀγουστίνου νὰ λέη: «ὦ μεγάλοι ἄνδρες τῆς Ἀκαδημίας! Εἶναι λοιπόν ἀλήθεια πὼς δὲ μπορούμε ν' ἀγγίξομε μὲ τὸ χεῖρ καμμιά βεβαιότητα, πού νὰ μορῆ νὰ καθοδηγήσῃ τὴ ζωὴ μας; Ἀλλὰ ὄχι! Ἄς ζητήσομε μὲ πῶ μεγάλη ἀκόμη ἐπιμέλεια. Ἄς μὴ ἀπελπίζομαστε. Πράγματα πού μοῦ φαίνονταν ἄλλοτε ἀνόητα μέσα στὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας, δὲ μοῦ φαίνονται πιά. Θέλω νὰ διευθίνω τὰ βήματά μου ἐκεῖ ὅπου μὲ ὠδήγησαν οἱ γονεῖς μου στὴν τρυφερὴ μου ἡλικία, ὅσπου νὰ μὲ φωτίσῃ ἀνέφελη ἡ Ἀλήθεια!» (Βιβλ. VI).

Ἔτσι, τὸ πνεῦμα αὐτό, μὲ τὴν ἀγαλίνωτη σκέψι, ἀρχίζει τώρα νὰ τὸ πηδαιουῆ ὁλοένα καὶ πῶ αἰσθητὰ ἡ νοσταλγία τοῦ ἀληθινοῦ. Ἡ ἔρευνά του παίρνει πιά μιὰ συγκεκριμένη μορφή. Μέσα στὴ σκοτεινὴ σήραγγα πού βιάδιζε ψηλαφητὰ, βλέπει τώρα, πέρα μακρὰ, ν' ἀνοίγῃ κάποια σχισμὴ πρὸς τ' ὄνειρευτὸ φῶς. Ἡ ψυχὴ λαχταρᾷ ἀπὸ προσδοκία, τὸ βῆμα γίνεται πῶ σταθερό.

Ἄντ' πράγματα συντελοῦν σ' αὐτό. Μία καινούργια ἀπογοήτευσίς καὶ μιὰ πολύτιμη γνωριμία. Ἡ ἀπογοήτευσίς ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κοσμικῆς ζωῆς πού περνοῦσε ὁ Ἀγουστίνος μὲ τοὺς φίλους του στὴ Ρώμη καὶ στὸ Μιλᾶνο. Μιάς ἄτακτῆς ζω-



ἦς, πού μ' ὄλες τίς ὑποσχέσεις της, δὲν ἔπαυε νὰ κινῆται μὲ ἀπελπιστικά μονότονη στερεοτυπία μέσα στὸ φαιλό κύκλω: τέρψις—κόρος—πικρία. «Στὴν πικρία ἐκείνη πού συντρόφευε τὴν κοσμική μας ζωὴ—γράφει ὁ Αὐγουστίνος—συχνὰ ρωτούσαμε τὸν ἑαυτὸ μας, τί σκοπὸ εἶχαν τὰ βάσανά μας. Μᾶς ἐκλίνωνε σκοτιάδι βαθύ, τρομερό, καὶ λέγαμε στενάζοντας: Ὡς πότε λοιπὸν θὰ βαστάξῃ αὐτὴ ἡ κατάστασις;». Κι' ἔτσι, ὅσο ἡ ἀπιστία ἐγάλωνε δεσμὰ γύρω ἀπ' τὴν ψυχὴ του, τόσο καί ὁ πόθος γιὰ τὴ λύτρωσι, ἀδηλος στὴν ἀρχή, μεγάλωνε μέσα της μέρα μὲ τὴ μέρα. Στὸ τέλος, ἦρθε νὰ τὸν ἀναρριπίσῃ, νὰ τὸν φουντώσῃ μιά γνωριμία ἀνεκτίμητη.

Ὁ Ἀμβρόσιος ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας γιὰ τὸ Μιλᾶνο. Ἄνθρωπος μὲ ἔξαιρετικὴ μόρφωσι καὶ ἀνώτερο διοικητικὸ ἀξίωμα<sup>(3)</sup>, εἶχε γίνει ἐπίσκοπος τοῦ Μιλάνου, ἐπειδὴ αὐτὴ ἦταν ἡ ὁμόφωνη ἀπαιτησις ὄλων τοῦ λαοῦ. Ἡ φήμη τῆς ἀρετῆς του εἶχε κυκλοφορήσει πολὺ μακριά. Τὸ κῦρος του ἦταν μεγάλο ὄχι μονάχα μέσα στὸ λαό, μὰ καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴ. Ὁ Αὐγουστίνος ἐλκυστήθηκε ἀπ' τὸ κήρυγμά του. Μεγαλύτερη ὁμως ἐντύπωσι τοῦ ἔκαμε τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφρόντισε νὰ γνωρισθῇ μαζὺ του. Ἡ ἀγάπη κι' ἡ καλωσύνη πού τοῦ ἔδειξε ὁ Ἀμβρόσιος, ἐσυγκίνησαν, ἐσκόλασαν κυριολεκτικὰ τὸν Αὐγουστίνου. Ἀπὸ τότε τὸν παρακολουθοῦσε τακτικὰ στίς ὁμιλίαις πού ἔκανε στὸν καθεδρικὸ ναὸ τοῦ Μιλάνου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι, πὼς στὴν ἀρχὴ πρόσθεξε περισσότερο τὸ ὕψος, τὸν γλωσσικὸ πλοῦτο, τὴ ρητορικὴ δύναμι τοῦ ὁμιλητῆ. Σιγάσιγά ὁμως ἄρχισαν νὰ τὸν τραβᾶνε καὶ τὰ νοήματα. Βέβαια, ἡ ἐπίδρασι δὲν ἦταν ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ τόσο, πού νὰ τὸν κάμῃ νὰ πάρῃ ἀμέσως τὴ μεγάλη ἀπόφασι τῆς ἀλλαγῆς. Μὰ οἱ καρποὶ ἦσαν κιόλα πολλοί. Ἡ προκατάληψις πού τὸν ἔκαμνε νὰ μὲν πάντα μακριὰ ἀπ' τὴν Πίστι, καὶ δὲν τὸν ἄφηνε οὔτε νὰ μελετήσῃ κἂν τὸ Χρι-

στιανισμό, ἔσπασε τώρα. Ἄρχισε λοιπὸν νὰ μελετᾷ, καὶ μάλιστα ἀγχορταγᾷ, καθὼς λέει, τὰ ἱερὰ βιβλία, καὶ προπάντων τοῦ Παύλου. «Καὶ εἶδα τώρα νὰ σκορπίζονται ὄλες οἱ δυσκολίες γιὰ τὰ σημεῖα, ὅπου μοῦ φαινόταν, κάποτε, πὼς ὁ Παῦλος πέφτει σὲ ἀντιφάσεις». (Βιβλ. VII). Ὁ ἄλλοτε ἀδι-ἀλλακτος ὀρθολογιστῆς ἀρχίζει τώρα νὰ βᾶξῃ τὸν ὀρθολογισμό του κάτω ἀπ' τὴν κριτικὴ ἐνός, ἀληθινοῦ αὐτὴ τὴ φορὰ, ὀρθοῦ λόγου. Καὶ ἡ πίστις, πού τοῦ φαινόταν ἄλλοτε παράλογη, τώρα τοῦ παρουσιάζεται πολὺ ταριασθὴ μὲ τὸ ἀνθρώπινο λογικόν. «Ἔτσι ἐπέισθηκα πὼς δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτοι ἐκεῖνοι πού πιστεύουν στὴ Γραφί, μὰ ἐκεῖνοι πού δὲν πιστεύουν» (Βιβλίου VI).

## VI

Ἡ Πίστις λοιπὸν ἄγγιξε τώρα μὲ τὰ φτερά της τὴν ψυχὴ του. Μὰ ὁ Αὐγουστίνος ἔπρεπε νὰ παλαίψῃ ἀκόμα. Ὁ κόσμος τὸν ἔκραξε. Ἡ συνήθεια προσπαθοῦσε νὰ τὸν κρατήσῃ. Οἱ φίλοι τοῦ ριχτήσαν, γιὰ νὰ τοῦ παρουσιάσουν ἀδύνατο καὶ παράλογο τὸ σχέδιό του. Ὁ Αὐγουστίνος ἀντιδρᾷ. Ζητάει καταφύγιο στὴν περισυλλογή, κι' ἀποσύρεται σὲ κάποιον κτήμα φιλικόν, στὰ περίχωρα τοῦ Μιλάνου. Ἐκεῖ μιά μέρα ἔδωσαν γιὰ τελευταία φορὰ μάχη τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτιάδι μέσα του. Ἐκλαψε πικρά. «Ἀπὸ τὰ μυστικά της ψυχῆς μου βᾶθη ἀνέτειλε μιά σκέψις ὑψηλή, καὶ μπρὸς στὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου παρουσίασε ὅλη τὴν ἀθλιότητά μου. Μέσα μου ἔσπασε τότε θύελλα φοβερῆ... Σαπλώθηκα κάτω ἀπὸ μιά συκιά καὶ ἄφησα τὰ δάκρυά μου νὰ τρέξουν, κι' ἀνάβλωσαν ἀπ' τὰ μάτια μου οἱ ποταμοὶ τῶν δακρύων, σάν θυσία εὐπρόσδεκτη, κι' ἐφώνησα πρὸς Ἑσένα: «Κύριε, ἔως πότε;».

Τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἀντήχησε στ' αὐτιά του μιά γλυκεῖα παιδικὴ φωνή, πού τοῦ ἔκραξε: «Πάρε καὶ διάβασε!» Τὴν ἄκουσε νὰ ἐπαναλαμβάνεται πολλὰς φορὰς τὴ φωνὴ αὐτὴ. Σηκώθηκε, καὶ προχώρησε σὲ κάποιον σημεῖο τοῦ κήπου, ὅπου πρὶν λίγο εἶχε ἀφήσει τὴν ἀγία Γραφί πού μελετοῦσε. Τὴν ἀνοίξε καὶ διάβασε τὸ πρῶτο ἐδάφιο πού ἀντίκρισε ἡ ματιὰ του. Ἦταν τὰ

(3) Εἶχε σπουδάσει στὴ Ρώμῃ Ἑλληνικὴ καὶ Λατινικὴ φιλολογία, φιλοσοφία καὶ νομικά. Ἦταν διοικητῆς τῶν ἐπαρχιῶν Αἰμιλίας καὶ Λιγουρίας, μὲ ἔδρα τὸ Μιλᾶνο.

λόγια ἐκεῖνα τοῦ Παύλου: «Ἡ νῦν προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός. Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσημημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κόμισαι καὶ μέθαις, μὴ κοιταῖς καὶ ἀσελείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ, ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιήσθε εἰς ἐπιθυμίαν» (Ρωμ. ιγ' 12-14).

Ἡ κληΐς ἦταν τόσο φανερή! Ὁ οὐρανὸς ἔψαψε τὴν καρδιά του. Πραγματικά, ἡ νύχτα εἶχε προχωρήσει. Ἡ ἀγὴ τῆς νέας ἡμέρας ἔσκαζε στὸν ὀρίζοντα. Ὁ Αὐγουστίνος ἀτένιζε μὲ ἀγαλλίασι τὶς γλυκὲς ἀνατολῆς τῆς ἀνατολῆς τῶν ἀνατολῶν. Ἄφησε τὸ φῶς τῆς νὰ εἰσχωρήσῃ πὰ ἐλεύθερα στὸ πνεῦμά του, τὸ τόσο δυνατό, μὰ καὶ τόσο ἀδικημένο ὡς ἐκείνη τὴ στιγμή. Ἐνας κόσμος ἐγκρεμίσθηκε, ἕνας κόσμος ἐχτίσθηκε μέσα του. Ὁ νέος τῶν τριανταδύο χρόνων εἶχε νικήσει ὅ,τι κατώτερο κι' ἁμαρτολό μέσα του καὶ γύρω του. Τὸ βουνοῦ ἦταν ἀπόκορμινο, μὰ ἀνέβηκε στὴν κορφή. Σκληρὴ ἦταν ἡ πάλη, μὰ βγήκε νικητῆς. Ὑστερ' ἀπὸ λίγον καιρό, ὅσος χρειάστηκε γιὰ νὰ συμπληρωθῇ ἡ πνευματικὴ προπαρασκευή, ὁ Αὐγουστίνος δεχόταν τὸ βάπτισμα ἀπ' τὸν Ἀμβρόσιο, ἀφιερώνοντας ἔτσι ὀλόκληρη τὴν ὑπαρξί του σ' Ἐκεῖνον ποὺ τὸν εἶχε καλέσει ἀπ' τὸ σκότος εἰς τὸ φῶς.

## VII

Σαρανταπέντε ὀλόκληρα χρόνια θὰ περάσουν ἀπ' τὴ στιγμή αὐτὴ μέχρι τὴν ὥρα ποὺ ὁ Αὐγουστίνος θὰ κληθῇ ν' ἀφήσῃ τὴν πρόσκαιρη σκηνὴ τούτου τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ πάη ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει φθορά. Σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ μακροχρόνιο διάστημα, ἡ ζωὴ του κι' ἡ δρᾶσίς του δὲ θάναι τίποτ' ἄλλο παρά μί ἱερουργία ἐπάνω στὸν ἅγιο βωμὸ τῆς Ἀλήθειας. «Ὁ,τι θὰ κάμῃ κι' ὅ,τι θὰ γράψῃ, ὅλα θ' ἀποθλέπουν σ' αὐτὸν τὸν σκοπὸ, τὸν ἕνα καὶ μοναδικό: νὰ φανερώσῃν σὲ ὅσο τὸ δυνατό περισσότερους ἀνθρώπους «τὸ Ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα» νὰ δείξουν σὲ ὅσο τὸ δυνατό περισσώτερες ψυχὰς τὸ δρόμο γιὰ τὴ λύτρωσι.

Κι' ἐξακολουθεῖ νὰ τὸ φανερώη καὶ θὰ τὸ φανερώη τὸ Ὄνομα αὐτὸ καὶ τὸν δρό-

μον αὐτὸν σὲ κάθε γενεὰ ὁ Αὐγουστίνος. Ὅχι μόνον μὲ τὰ σοφὰ του συγγράμματα, ποὺ εἶναι τόσο πολλὰ καὶ σπουδαῖα, ὥστε νὰ τὸν φέρουν ἀνάμεσα στοὺς πολυγραφώτερους συγγραφεῖς τῆς παγκόσμιας φιλολογίας<sup>(4)</sup>. Ὅχι μόνον μὲ τὴ βαθεῖα θεησκευτικὴ καὶ φιλοσοφικὴ του σκέψι, ποὺ χάρις σ' αὐτὲς οἱ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι κριτικοὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Αὐγουστίνον ὡς ἕνα ἀπ' τὰ ἐξοχώτερα πνεύματα τοῦ κόσμου, καὶ ὡς φιλόσοφο ἐφάμιλλο μὲ τοὺς κορυφαίους παλαιούς καὶ νέους φιλοσόφους<sup>(5)</sup>. Μὰ ἀκόμη καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ζωῆς του. Στὸν τάφο τοῦ Ρενάν ἔγραψαν, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν του: «Ἀγάπησα τὴν Ἀλήθειαν». Κάποιοι ἄλλοι ὅμως ἐπρόσθεσε: «Τὴν ἀγάπησες, ἀλλὰ δὲν ἐταπεινώθηκες μπροστὰ τῆς». Ἄν ἡ προσθήκη αὐτὴ ἦταν δικαιολογημένη—καὶ πολὺ φοβᾶμαι πὼς ἦταν—ἕνα πρᾶγμα εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο, πὼς τὸ ἴδιο δὲ θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ λεχθῇ γιὰ τὸν Αὐγουστίνον. Ὁ Αὐγουστίνος ἀγάπησε τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὅταν τὴν εὗρηκε, ἡ καλύτερα, ὅταν ἐκείνη εὐδόκησε νὰ τοῦ ἀποκαλυφθῇ, ἐκεῖνος ἔσκυψε ταπεινὰ στὴν ἐμφάνισί τῆς. Ἦταν ἀρὰ γε στενοκεφαλιά καὶ προσβολὴ ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπινου λογικοῦ, αὐτὸ ποὺ ἔκαμεν ὁ Αὐγουστίνος; Παρ' ὅλες τὶς φωνὰς τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐλεύθερης σκέψης, ποὺ μὲ τέτοιες λέξεις ἐχαρακτήρισαν στὰ νεώτερα χρόνια τὴν ταπεινὸς τοῦ ἀνθρώπου μπροστὰ στὴν Ἀποκάλυψη, ὑποθέτω πὼς ὑπάρχει κάποια δυσκολία νὰ μιλήσῃ κανεὶς γιὰ στενοκεφαλιά, προκειμένου γιὰ ἕνα πνεῦμα ὡς τοῦ Αὐγουστίνου, ποὺ παρόμοια δὲν ἔχουν νὰ δείξουν πολλὰ οἱ γενεές, μὰ οὔτε κι' οἱ χιλιετίες.

A. I. Γ.

(4) Στὴ «Λατινικὴ Πατρολογία» τοῦ Migne τὰ συγγράμματα τοῦ Αὐγουστίνου γεμίζουν δεκαεὶ ὀγκώδεις τόμους. Ἐγράψε κι' ἄλλα, μὰ δυστυχῶς δὲ σάθηκαν. Τὰ ἔργα του ἔχουν μεταφρασθῇ σὶς περισσώτερες γλώσσες.

(5) Βλέπε: J. Nourisson «La Philosophie de St. Augustin» τόμοι 2.—C. Bindemann «Der Hl. Augustinus» τόμοι 3.—Roland-Gosselin «La morale de S. Augustin».—G. Combes «S. Augustin et la culture classique» καὶ π. ἄ.

## ΥΛΗ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Εἰς τὰ προηγούμενα ἄρθρα ἀνεπτύχθη, ὅτι ἕκαστον ἄτομον τῆς ὕλης ἀποτελεῖ ἀποθήκην καὶ ἐστὶν δυνάμειος καὶ ἐνεργείας μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ἐν μέρος τοῦλάχιστον ἂν μὴ καὶ τὸ ὅλον τῆς μάζης του, ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ συμπεπυκνωμένην ἐνέργειαν. Ὡς ἐκ τούτου διάφοροι ἐπιστήμονες, μεταξὺ τῶν ὁποίων κυρίως ὁ Γερμανὸς Ostwald, ἀπειροάθησαν νὰ ἐξηγήσωσι τὴν ὕλην ὡς ἀπλὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐνεργείας καὶ νὰ δημιουργήσωσιν ὁλόκληρον κοσμοθεωρίαν βασιζομένην ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως, ὅτι τὸ πᾶν ἐν τῷ κόσμῳ εἶνε ἐνέργεια. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος ἡ ὕλη-μάζα δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο παρὰ συμπεπυκνωμένη ἐνέργεια<sup>(1)</sup>. Συζητεῖται δὲ ἤδη σοβαρῶς μεταξὺ τῶν φυσικῶν τὸ ζήτημα, ἂν πράγματι ὑπάρξῃ ὕλη ἢ μήπως πάντα τὰ κατὰ τὴν ὕλην καὶ ἐνέργειαν φαινόμενα ἀποτελοῦσιν ὄψεις ἄλλης τινὸς ἐνιαίας οὐσίας, ἣτις ἄλλοτε μὲν ἐμφανίζεται ὡς ὕλη, ἄλλοτε δὲ ὡς ἐνέργεια<sup>(2)</sup>. Καί, διὰ τὰ δώσωμεν τὸν λόγον εἰς τὸν ἐν προκειμένῳ ἐπὶ τὸ ριζοσπαστικώτερον ἐκφραζόμενον Α. Berthoud<sup>(3)</sup>, «ὁ δυνισμός, τὸν ὁποῖον ἀνέκαθεν ἐπίστευσαν ὑπάρχοντα μεταξὺ τῆς ἀδρανοῦς ὕλης καὶ τῆς ἀσταθμῆτου ἐνεργείας ἐξαφανίζεται. Ἀσταθμῆτα ἐν τῇ φύσει δὲν ὑφίστανται. Ἡ ὕλη καὶ ἡ ἐνέργεια δὲν εἶνε ἀρχαὶ φύσεως διαφόρον» ἀποτελοῦσι φυσικὴν ἐνότητα. Ἡ ὕλη δὲν εἶνε παρὰ ἐνέργεια, ὑπὸ μορφῆν συμπεπυκνωμένην μὲ ἰδιαίτουσαν ὕφην. Ἡ μάζα τῆς, ἣτις ἐπὶ μακρὸν ἐθεωρήθη ὡς ἀποκλειστικὸν ἰδιώμα τῆς εἶνε ἰδι-

ότης τῆς ἐνεργείας. Ἡ ὕλη δὲν ἔχει ἄλλην ἀδρανείαν παρὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς τὴν ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει. Ἡ ἀρχὴ τῆς διατηρήσεως τῆς μάζης δὲν εἶνε παρὰ ἐποχῆς τῆς ἀρχῆς τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας».

Εἶνε ὁμως ἐξ ἄλλου ἀληθές, ὅτι ἄλλοι φυσικοὶ ἐκφράζονται ἐν προκειμένῳ διστακτικώτερον. Μολονότι πάντες συμφωνοῦσιν, ὅτι ὁ φυσικὸς κόσμος ἐμφανίζεται δ υ α δ ι κ ὁ ς, ἥτοι ὑπὸ μορφῆν δύο ὄντοτήτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία λέγεται ὕλη καὶ ἡ ἄλλη ἀκτινοβολία, δὲν σπεύδουσι πάντες εἰς τὸ νὰ συναγάγωσι τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὕλη καὶ ἐνέργεια εἶνε δύο διάφοροι μορφαὶ ἐνιαίας τινὸς ὄντοτήτος. Οἱ συντηρητικώτεροι παρατηροῦσιν, ὅτι περὶ τὴν ἔρευναν τοῦ αἰτίου, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλεται ὁ δυνισμὸς οὗτος, ἀσχολεῖται ἡ νεωτέρα φυσικὴ, χωρὶς ἀκόμη νὰ ἔχη καταλήξει εἰς θετικὰ ἀποτελέσματα<sup>(4)</sup>. Συμφωνοῦσιν ὁμως οἱ πάντες εἰς τὸ ὅτι καὶ ἡ ἐνέργεια συνίσταται ἐξ ἀπειροελαχίστων αὐτοτελῶν στοιχείων ἢ μονάδων, παρομοίων πρὸς ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶνε συνθεθεμένη καὶ ἡ ὕλη· ὅτι ἔχει καὶ ἡ ἐνέργεια μάζαν καὶ βάρος· ὅτι ἡ ὕλη μετατρέπεται εἰς ἐνέργειαν καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνσωματοῦται εἰς τὴν ὕλην καὶ ὅτι λαμβάνει χώραν μεταστοιχείωσις ἢ ἀφετερισμὸς τῆς ὕλης· καὶ ὅτι «ἀφ' ἧς καὶ ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ ἀκτινοβολία ἀπεδείχθη, ὅτι εἶνε ἀσυνεχεῖς καὶ ὅτι τὰ τμήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα

(1) «Ἀκτίνες» ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 93.

(2) Αὐτόθι. Καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Ζέγγελης σημειοῖ, ὅτι γεννᾶται τὸ ζήτημα, μήπως «νέα τις, ἀπροσδόκητος ἀκόμη μορφή πρέπει νὰ εὑρεθῆ διὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τῆς δημιουργίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκεῖνο πού καλοῦμεν ὕλην ταυτίζεται καὶ ἐναλλάσσεται πρὸς ὅ,τι καλοῦμεν ἐνέργειαν». (Τὰ ἀσταθμῆτα τῆς δημιουργίας σελ. 77).

(3) Les nouvelles conceptions de la nature et de l'atome, Paris 1923 σελ. 116-117.

(4) Καὶ ὁ καθηγητῆς Γ. Ἀθανασιάδης ἐκφράζεται ἐν προκειμένῳ ὡς ἐξῆς: «Ἐκαστον σωματίδιον ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ὅτε μὲν ὑπὸ τὰς ἰδιότητας τῆς ὕλης, ὅτε δὲ ὑπὸ τὰς ἰδιότητας τῆς ἀκτινοβολίας, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν παρατηρήσεως, ἴσως δὲ πρόκειται περὶ μίας καὶ τῆς αὐτῆς ὄντοτήτος, ἣτις ἐκδηλοῦται ὅτε μὲν ὡς ὕλη, ὅτε δὲ ὡς ἀκτινοβολία. Ἐν τούτοις ἀπομένει ἄλυτον τὸ πρόβλημα τοῦ δυνισμοῦ φωτονίου καὶ ἠλεκτρονίου» (Πρόλογος εἰς τὴν Εἰσαγωγήν εἰς τὴν φυσικὴν τοῦ ἀτόμου ὑπὸ Κ. Παλαιολόγου, Ἀθήνα 1933, σελ. VIII).

αποτελούνται ἔχουσι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς μάζης, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἐθεωροῦμεν χαρακτηριστικὸν τῆς ὕλης, τὸ μεταξύ ὕλης καὶ ἐνεργείας πρότερον θεωρούμενον χάσμα εἰς ὠρισμένα σημεῖα γεφυροῦνται καὶ οὐδένα ξενίζει πλέον τὸ γεγονός, ὅτι εἶνε δυνατὴ ὑπὸ ὠρισμένης ἐξαιρετικῆς συνθήκης ἡ μεταβολὴ τῆς ὕλης εἰς ἐνεργεῖαν ἀκτινοβόλον ἢ τὸ ἀντίθετον»<sup>(5)</sup>.

Η ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΠΑΡΟΜΟΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΗΣ ΥΛΗΣ

Πράγματι ὄχι μόνον ὁ ἠλεκτρισμὸς ἀναλύεται εἰς ἠλεκτρόνια καὶ ποζιτρόνια, ἴηοι εἰς ἀπειροελάχιστους αὐτοτελεῖς μονάδας ἀρνητικοῦ καὶ θετικοῦ ἠλεκτρισμοῦ<sup>(6)</sup>,

(5) Τὰ ἀστάθμητα... σελ. 53 καὶ ἐξῆς.

(6) Τὰ ποζιτρόνια καὶ τὰ ἠλεκτρόνια, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν ἤδη, εἶνε ἀπειροελάχιστοι μονάδες ἠλεκτρισμοῦ θετικοῦ (ποζιτρόνια) καὶ ἀρνητικοῦ (ἠλεκτρόνια), τὰ ὅποια ἐνσωματοῦνται εἰς τὰ ὑλικά ἄτομα. Εἰς ταῦτα ἀναλύεται καὶ οἰδήποτε ποσότης ἠλεκτρισμοῦ. Ὅπως ἡ ὕλη, καθάποτε ἀνελύθη λοιπὸν εἰς ἄτομα. Ἐν δὲ ἠλεκτρισμένον σῶμα περιέχει κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ F a b r y (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 119) πράγματι ὠρισμένον ἀριθμὸν ἀτόμων ἠλεκτρισμοῦ, πολὺ μικρῶν καὶ πολυαριθμῶν, ἀλλὰ δυναμένων νὰ χωρισθῶσι καὶ ἀπαριθμηθῶσιν ὡς οἱ κόκκοι τῆς ἄμμου. Τοῦτο διεπιστώθη καὶ διὰ τῶν πειραμάτων, ἅτινα ἐγένοντο διὰ τῶν λεγομένων «καθοδικῶν ἀκτίνων». Αἱ ἀκτίνες αὗται, ὅσαι ἀκτίνες ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀποτελοῦνται, ὡς ἐκ τῶν γενομένων ἐπ' αὐτῶν πειραμάτων συνήχθη, ἐκ βολίδων (Quanta) τῆς αὐτῆς μάζης, ἐκάστη τῶν ὁποίων φέρει τὸ αὐτὸ φορτίον ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀπεδείχθη πειραματικῶς, ὅτι ὁ ἠλεκτρισμὸς εἶνε φύσεως ἀτομικῆς καὶ παρέχεται κατὰ τρόπον ἀσυνεχῆ, κατ' αὐτοτελεῖς μονάδας, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τοῦ ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ὀνομάσθησαν, ὡς εἰπομεν ἤδη ἐπανελημμένως, ἠλεκτρόνια. Τὰ ἠλεκτρόνια ταῦτα ἀνεῦρε κατὰ τὸ 1900 καὶ ἡ Curie ὡς σωματικὰς μονάδας, ἐκ τῶν ὁποίων εἶνε συνθεθειμέναί αἱ ἀκτίνες β τοῦ ραδίου, αἵτινες εἶνε ὁμοίας φύσεως πρὸς τὰς καθοδικὰς, ἴηοι εἶνε ἀκτίνες ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ (αὐτόθ. σελ. 17). Κατωρθώθη δὲ ν' ἀπομονώσῃσι τὰ ἠλεκτρόνια ταῦτα, ἀκόμη δὲ καὶ νὰ φωτογραφῶσιν τὰς τροχιάς των. Οὕτω διὰ μὲν τῶν ραδιοφωνικῶν μηχανημάτων κατέστη δυνατόν νὰ διεπιστωθῆ καὶ ἡ δίοδος ἐνδὸς μόνου ἠλεκτρονίου, διὰ δὲ τοῦ λεγομένου θαλάμου τοῦ Wilson ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ λήψις ἀκριβῶν φωτογραφημάτων τῶν τροχιῶν των.

ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκτινοβολία τοῦ φωτὸς ἀναλύεται εἰς τὰ λεγόμενα φωτόνια. Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Planck ἡ ἀκτινοβολία ἐνεργεια δὲν ἐκπέμπεται συνεχῶς ὡς ρεὼν ποταμὸς, ἀλλὰ κατὰ μονάδας ἐνεργείας, οἷονε κατὰ σταγόνας, κατὰ βολίδας ἢ Quanta<sup>(7)</sup>.

(7) Ἐκάστη ἀκτίς φωτὸς ὠρισμένου μήκους κύματος, παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Ζέγγελης (Τὰ ἀστάθμητα... σελ. 23), ἀποτελεῖται ἀπὸ κόκκους αὐτοτελεῖς, οἷτινες συγκεντρώνουν τὴν ἐνέργειαν ἀποτελεῖται οἷονε ἀπὸ ἄτομα ἐνεργείας, ἀποκλιθέντα ὑπὸ τοῦ Einstein φωτόνια. Τὰ φωτόνια ταῦτα ἐκτός τῆς ἐνεργείας δεικνύουσι καὶ ποσότητα κινήσεως, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ὑλικά σῶματα («Ἀκτίνες, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 140). Ὑπελογίσθησαν μάλιστα καὶ τὰ βήματα, τὰ ὅποια ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ σημεῖοι τὸ φῶς παρὰ τὴν καταπληκτικὴν αὐτοῦ ταχύτητα, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν θὰ διέτρεχε τὸν γῆρον τῆς γῆς εἰς 1", εἴαν ἠδύνατο νὰ ἀκολουθήσῃ πορείαν κυκλικήν. Καθωρίσθη δηλαδὴ, ὅτι, ἵνα διατρέξῃ τὸ φῶς ἐν χιλιοστόμετρον κάμνει 2.000 βήματα!! (F a b r y ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 113). Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην ἐτροποποιήθησαν ριζικῶς καὶ αἱ περὶ μεταδόσεως τοῦ φωτὸς θεωρίαι. Διότι ἡ θεωρία τῶν κβάντα ἢ τῶν φωτονίων εἰσηγουμένη τὴν ἐξ ἀτόμων σὺστασιν καὶ ὕψην τῆς ἀκτινοβόλου ἐνεργείας καὶ ὑποστηρίζουσα τὴν ἀσυνεχὴ μετάδοσιν τοῦ φωτὸς ἀντιτίθετο σοβαρῶς πρὸς τὴν λεγομένην θεωρίαν τῶν κυμάτων. Καὶ ἐνῶν μέχρι τοῦδε εἶχεν ἐκβληθῆ ἡ θεωρία τῆς ἐκπομπῆς, ἡ ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Νεύτωνος καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ θεωρία τῆς κυματοειδοῦς καὶ παλμικῆς μεταδόσεως τοῦ φωτὸς διὰ μέσου λεπτοτάτης τινὸς ὑποθετικῆς ὕλης, τοῦ αἰθέρος, ἤδη ἀνεσίρθη καὶ πάλιν ἡ θεωρία τῆς ἐκπομπῆς. Καὶ ἐν τέλει αἱ δύο αὗται θεωρίαι, τῶν κυμάτων καὶ τῆς ἐκπομπῆς, αἵτινες ἐθεωροῦντο μέχρι τοῦδε ἀσυμβίβαστοι συνδυάσθησαν εἰς μίαν θεωρίαν. Ὁ Νεύτων δηλαδὴ εἶχεν ὑποστηρίξει, ὅτι τὸ φῶς ἐκπέμπεται ἐν εἰδεί βλημάτων συνεχῶν καὶ ἡ θεωρία αὐτοῦ ἐδικαιώθη κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἀνακαλύψεως, καθ' ἣν ἐκάστη ἡλιανὴ ἀκτίς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀπειροελαχίστους αὐτοτελεῖς μονάδας, τὰ φωτόνια. Ἄλλ' οἱ μετὰ τὸν Νεύτων καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ περὶ τὴν φύσιν τοῦ φωτὸς ἀσχοληθέντες ὑπεστήριξαν τὴν θεωρίαν, ὅτι τὸ φῶς συνδέετο ἀναποσπάστως πρὸς τὰς παλμικὰς κινήσεις λεπτοτάτου τινὸς ρευστοῦ, ἀσυγκρίτως ἀραιότερον καὶ τοῦ ἀέρος, τὸ ὅποιον ἀπεκλήθη ὑπὸ τούτων αἰθέρ. Ἄλλ' ἐάν ὑπῆρχεν αἰθέρ, παρατηρεῖ μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ Fabry (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 116), ἔπρεπε νὰ εἶχε διεπιστωθῆ ἡ ὑπαρξίς του. Ἡ



Ἔχει δὲ καὶ τὸ φῶς βάρος, ὅπως καὶ ἡ θερμότης καὶ ὁ ἠλεκτρισμὸς ἔχουσι βάρος.

γῆ κινεῖται περὶ ἐσுτήν μετὰ ταχύτητος 30 χιλιομέτρων κατὰ 1". Ἐάν ὑψίστατο αἰθῆρ ἀκίνητος, ἡ κίνησις τῆς γῆς ἔδει νὰ προκαλῆ αἰθῆριον ἀνεμὸν, ὅστις θὰ ἐπέδρα ἐπὶ τῆς μεταδόσεως τοῦ φωτός, ὡς ὁ ἀνεμὸς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς μεταδόσεως τοῦ ἤχου. «Ἐχομεν λόγους νὰ σκεπτόμεθα, γράφει καὶ ὁ L o u i s R o u g i e r, ὅτι ἡ ἀκτινοβολία δὲν μεταδίδεται διὰ μέσον ὑποθετικοῦ (οἷον εἶνε ὁ αἰθῆρ), ἀλλ' ἐκπέμπεται εἰς τὸ κενὸν διάστημα ὑπὸ μορφήν στοιχειωδῶν ποσοτήτων, κεχωρισμένων, ατόμων ἐνεργείας, καλουμένων Quanta. Μὲ τὴν ἐπιστροφὴν δὲ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἐκπομπῆς ἐξαφανίζεται τὸ πειστικώτερον ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ αἰθέρος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξέτασις εἶνε περιττὴ» (παρὰ Β. Σπηλιοπούλω ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 558). Οὕτως ἀνεγκύβηθ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἡ θεωρία τῆς ἐκπομπῆς. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν αὕτη παρουσιάζετο ὀξέως ἀντιτιθεμένη καὶ ἀποκλείουσα ὅλως τὴν θεωρίαν τῶν κυμάτων. Μετέπειτα ὅμως ὁ Λουδοβίκος de Broglie, λαβὼν καὶ τὸ βραβεῖον Nobel εἰσηγήθη τὴν γνώμην, ὅτι αἱ δύο αὗται θεωρίαι δὲν ἀντιτίθενται παρὰ μόνον φαινομενικῶς. Τοῦτο δέ, διότι τὰ κύματα ὑπάρχουσι πανταχοῦ καὶ πάσα κίνησις εἶνε μυστηριωδῶς συνδεδεασμένη πρὸς κύμα. Ἄλλὰ καὶ οἰονδήποτε κύμα δημιουργεῖται πάντοτε ὑπὸ τινος, τὸ ὁποῖον παίζει τὸν ρόλον τοῦ βλήματος. Δὲν ὑπάρχει κύμα ἄνευ τινὸς παίζοντος τὸν ρόλον τοῦ βλήματος καὶ δὲν ὑπάρχει κίνησις ἄνευ τοῦ φαινομένου τοῦ κυματισμοῦ (Fabry ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 121, 122, 123). Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ἀκτινοβολίας διηκριβώθη, ὅτι τὸ

οὔτω τὸ φῶς, λόγῳ τοῦ βάρους τοῦ ἀσχεῖ πίεσιν ἐπὶ τῶν σωμάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων προσπίπτει. Ὑπελογίσθη δὲ ἡ πίεσις αὕτη πρὸς 4 γραμμάρια κατὰ ἐκτάριον<sup>(8)</sup>. Ἐξ ἄλλου τὰ σώματα θεωρουμένη καθίστανται βαρύτερα, τὸν δὲ ἠλεκτρισμὸν θὰ ἠδυνάμεθα ν' ἀγοράσωμεν καὶ κατ' ὄκαν, ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ τιμὴ μᾶς ὀκτῶς ἠλεκτρικοῦ φωτός ἀνέρχεται εἰς 250 ἑκατομμύρια λίρας!<sup>(9)</sup>.

Ἐκ τούτων λοιπὸν συνάγεται ἀδιαμφισβητήτως, ὅτι καὶ ἡ ἐνέργεια, μὴ οὐσα ἀστάθμητος, ἀλλ' ἔχουσα βάρος, εἶνε μᾶζα.

Π. Τ.

εἶδος τῶν βολίδων αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συχνότητος τῆς ἐκπομπῆς αὐτῶν. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὰ κβάντα ἢ βολίδες δὲν ἔχουσι ἕκαστον ὀρισμένην τιμὴν, ὅπως τοιαύτην ἔχουσι τὰ ἠλεκτρόνια, ἀλλ' ἡ τιμὴ αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συχνότητος τῆς ἐκπομπῆς των. Ἐπομένως τὸ εἶδος τῶν βολίδων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς περιοδικότητος τῶν ταλαντώσεων αὐτῶν. Ἄρα ἡ ἀκτινοβολία ἐκπέμπεται καὶ κυματοειδῶς. Τὸ κινούμενον σωματίον εὐρίσκεται οὔτω συνδεδεμένον μετὰ τοῦ συρμοῦ ἐκπομπῆς κυμάτων (Κ. Ζεγγελη. Τὰ ἀστάθμητα..... σελ. 21, 75-76).

(8) Κ. Παλαιολόγου ἐν ἄρθρῳ ἐν Μ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. Τόμ. 2 σελ. 779 στήλ. 1 καὶ Π. Αἰγινήτου, Ἀστρονομία σελ. 218.

(9) Δ. Αἰγινήτης ἐν τῷ μν. Πανηγυρικῷ λόλῳ σελ. 9.



## ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΙΑΠΩΝΙΑ (\*)

Ο Ιαπωνικός λαός βρίσκεται σὲ πόλεμο ἐδῶ καὶ τέσσαρα σχεδὸν χρόνια. Στὸ «Να-τσι» ὁμως, δηλαδὴ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἰαπωνίας, παρ' ὅλες τὶς μεγάλες πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ τὴ γενικὴ ἔντασι τῶν δυνάμεων, τίποτε δὲν ἔχει ἀλλάξει. Ἄλλως τε δὲν εἶνε ἡ πρώτη φορά, πού παρατηρεῖται ἓνα τέτοιο φαινόμενο. Ἔτσι καὶ στὰ 1923, ὕστερ' ἀπὸ τὸ μεγάλο σεισμό, ἐθαύμασε κανεὶς τὴν ψυχικὴ ἡρεμία τῶν Ἰαπώνων πάνω στὴ σκληρὴ δουλειά τῆς ἀνοικοδομήσεως. Αὐτὸς ὁ λαὸς διαθέτει σημαντικὰ ἀποθέματα πνευματικῆς δυνάμεως. Καὶ σκέπτεται κανεὶς πῶς θάξιζε νὰ κυττάξῃ βαθύτερα τὴν ἰαπωνικὴ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ νὰ τὴν καταλάβῃ καλύτερα.

Ὁ Μασαχαρὸ Ἀνεσάκι καθηγητὴς στὸ Αὐτοκρατορικὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Τόκιο, ἓνας ἀπὸ τοὺς γνωστότερους στὸν διεθνεθ-νισμὸ ἰάπωνας λογίους, ἐξέδωσε, ὡς δεῦτερο τόμο μιᾶς σειρᾶς γύρω ἀπὸ τὴ Ζωὴ καὶ τὸν Πολιτισμὸ τῆς Ἰαπωνίας, ἓνα βιβλίον μετὸν τίτλο: «Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ ἰαπωνικοῦ λαοῦ, ἡ σημερινὴ μορφή τῆς καὶ τὸ ἱστορικὸ παρελθόν τῆς», βιβλίον πού ἐπιτρέπει νὰ ἰδῇ κανεὶς τὶς βαθύτερες πτυχὲς τῆς ἰαπωνικῆς ψυχῆς. Πραγματεύεται μετ' λεπτότατη κατανόησι τὰ ζητήματα τῶν ἰαπωνικῶν θρησκείων καὶ τῆς ἰαπωνικῆς θρησκευτικότητος.

Ἀπὸ τὸ διάβασμα ἐνὸς παρόμοιου βιβλίου καταλαβαίνει κανεὶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πῶς ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ στὴν Ἰαπωνία εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἐξαιρετικὰ δύσκολα καὶ μπερδεμένα προβλήματα. Γιὰ τὸν συγγραφέα, τὰ προβλήματα αὐτὰ δὲν ἔχουν μόνον ἐπιστημονικὸ, θεωρητικὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ συνδέονται καὶ μετ' τὶς τελευταῖες δυνατότητες ὑπάρξεως τῆς ἰαπωνικῆς πνευματικότητος. Ἡ σημερινὴ φάσις τοῦ θρησκευτικοῦ

προβλήματος καθορίζεται ἀπὸ τὴν γενικὴ κρίσι τοῦ Παγκοσμίου Πολιτισμοῦ. Στὶς γενικὲς γραμμὲς τοῦ προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν κρίσι τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ, ἰδιαιτέρως ὁμως ἀπὸ τὴ σύγκρουσι, στὴν Ἀσία, μεταξὺ τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ παρακάτω ὁ Ἀνεσάκι ἐκθέτει τὸ πρόβλημα καὶ τὴ θρησκευτικὴ ὄψι τῆς Ἰαπωνίας, χρησιμοποιῶντας τὴν περιφημὴ παρομοίωσι τοῦ ἀντιδασιλῆως Σοτοκού. Ἡ παρομοίωσις αὐτὴ παραβάλλει τὴ θρησκεία τοῦ Χιντοῦ μετ' τὴ ρίζα ἐνὸς δέντρου, τὸν Κομφουκισμὸ μετ' τὸν κορμὸ τοῦ καὶ τοὺς κλάδους τοῦ, καὶ τὸν Βουδδισμό μετ' τοὺς καρπούς τοῦ. Ἡ ρίζα εἶναι ἡ βάσις τῆς θρησκευτικότητος, κορμὸς καὶ κλάδοι οἱ νομοθετικὲς κατευθύνσεις, ὁ ἠθικὸς κώδιξ καὶ τὸ παιδαγωγικὸ σύστημα. Κι' ἀπ' ἐδῶ ἀνθίζουσι καλλιτεχνικὲς καὶ φιλολογικὲς ἐμπνεύσεις, πού θὰ παρουσιάσουν τοὺς καρπούς ἐνὸς ἀνωτέρου ἰδαιτισμοῦ καὶ πνευματικοῦ φωτισμοῦ.

«Σήμερα ὁμως», ἔτσι διατυπώνει ὁ Ἀνεσάκι τὴν καινούργια θέσι τοῦ προβλήματος, μιὰ πού ἡ παραβολὴ αὐτὴ ἀνάγεται στὸν ἸΓ' αἰῶνα, «παρουσιάσθηκε στὴ σημερινὴ ὁ Χριστιανισμὸς, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ μηχανικὸς πολιτισμὸς καὶ οἱ φυσικὲς ἐπιστήμες». Ἡ σφαῖρα τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως, πού δὲν ἔφθανε ἄλλοτε ὡς τὴν Κίνα καὶ τὴν Ἰνδία, τώρα ἔχει ἀπλώσει καὶ κλείνει μέσα τῆς ὅλον τὸν κόσμον. Ἔτσι οἱ Ἰάπωνες βρίσκονται σήμερα μπρὸς στὸ ἐρώτημα ἂν στὸν ὡς πέρα ἀπλωμένο σημερινὸ χῶρον καὶ μετ' τὶς βαθεῖες σημερινὲς συγκρούσεις, μισορῆ κανεὶς νὰ περιμένῃ τὸ ἀποτέλεσμα πού ὑπονοεῖ τὸ παραπάνω ἀπόφθεγμα τοῦ πρίγκηπος Σοτοκού, ἂν δηλαδὴ οἱ διαφορετικὲς αὐτὲς θρησκείαι θὰ μποροῦν νὰ συνυπάρχουν, καὶ μάλιστα ὀργανικὰ ἐνωμέναις ν' ἀποτελοῦν μιάν ἐνότητα, ὅπως στὴν εἰκόνα τοῦ δέντρου.

Ὁ Ἀνεσάκι δίνει πειστικὲς πληροφορί-

(\*) Ἀπὸ ἓνα ἄρθρον τοῦ Heinz Dumoulin στὸ περιοδικὸ «Stimmen der Zeit», τόμος 137, τεῦχος 8ον.

ες γιὰ τὸ θρησκευτικὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους του καὶ ἐξετάζει τὶς διαφορὰς ἐκδηλώσεις του, πού δὲν τὸ ἄφρασαν νὰ παραπλανηθῆ, ἀκόμη καὶ κατὰ τὰ σκοτεινὰ χρόνια τοῦ ὕλισμου καὶ τοῦ Μαρξισμού, ἔρημου ἀπὸ κάθε ἔγνος πνεύματος καὶ ἐντελῶς ξένου πρὸς τὴν ἰαπωνικὴ ψυχροσυνθεσί. Ἄφου κι' αὐτὸς ἀκόμη ὁ ὕλισμὸς ἔδωσε ζωὴ στὰ θρησκευτικὰ ρεύματα τῆς Ἰαπωνίας, δὲν ἀπομένει καμμιά ἀμφιβολία πὼς οἱ ἰάπωνες δέχονται πάντα μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ θρησκεία» (σελ. 12).

Ὁρισμένα χαρακτηριστικὰ τῆς θρησκευτικῆς ἰδιορρυθμίας τοῦ ἰάπωνος ἔχουν ἰδιαίτερη σπουδαιότητα. Πρὸ παντός ἡ ἔννοια τῆς συνεχείας. Ὁ Κόσμος εἶναι κατὰ τὴν ἰαπωνικὴ ἀντίληψιν τῆς ζωῆς μιὰ συνεχόμενη ὁλότις. Στὸν κλυδωνισμὸ μεταξὺ τοῦ ὄρατου καὶ τοῦ ἀόρατου, τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς παγκοσμίου ζωῆς, ἐξαφανίζονται οἱ ἀντιθέσεις καὶ οἱ διαφορὰς. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψις γιὰ τὴν συνοχὴ ἐκδηλώνεται ἀνάλογα στὰ διάφορα σκαλοπάτια τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀνθρώπου τῆς Ἀνατολῆς τὸ αἰσθημα τῆς συνεχείας. Φιλοσοφικὰ ἔχει βρῆ τὴν ἔκφρασί του στὰ μονιστικοπανθεϊστικὰ συστήματα τοῦ Βουδδισμού στὶς Ἰνδίες καὶ τοῦ Ταοϊσμοῦ στὴν Κίνα.

Ἐπίσης τὴν ἰαπωνικὴ θρησκευτικὴ ἰκανότητα χαρακτηρίζει μιὰ ἰδιορρυθμὴ διεισδυτικὴ ἱκανότης, ὅτι δὲς τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Γιὰ τὴν πραγματικότητα αὐτὴ φέρνει ὁ Ἀνεσάκι πολλὰ καὶ διαφόρων εἰδῶν παραδείγματα, πού ἀποδεικνύουν πὼς ἀξιόπρόσεχτα πολὺπλευρῆ εἶναι ἡ θρησκευτικὴ κατασκευὴ. Τὸ ἔτος, λόγου χάριν, κόβεται σὲ κομμάτια μ' ἕναν κύκλον θρησκευτικῶν ἑορτῶν πού ἀνταποκρίνονται σὲ κάθε κατάστασι, σὲ κάθε ἡλικία καὶ στὰ δύο φύλα.

Ἐπίσης ἡ ἀνεκτικότης καὶ ἡ ἱκανότης προσαρμογῆς ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὰ τῆς θρησκευτικῆς ψυχροσυνθέσεως τοῦ ἰάπωνος. Ὁ Ἀνεσάκι τοῦλάχιστον ἐξυμνεῖ τὶς ἰδιότητες αὐτῆς τοῦ ἔθνους του καὶ, ἀσφαλῶς, ὄχι ἀδίκως. Ἐν τούτοις δὲν θὰ ὑπῆρχαν πάντοτε ἀνεξαίρετως, καθὼς δεῖχνη τὸ παράδειγμα τοῦ διωγμοῦ κατὰ τῶν Χριστιανῶν, στὸν 15'—12' αἰῶνα.

\*

Στὰ τέσσαρα μεγάλα κεφάλαια τοῦ βιβλίου του ὁ Ἀνεσάκι ἐξετάζει τοὺς τέσσαρες κυριώτερους παράγοντας τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῆς Ἰαπωνίας, ἀκολουθώντας τὴν ἱστορικὴ τους ἐξέλιξι καὶ μελετώντας τὴ σημερινὴ σημασία τους. Μὲ τὴν ἱστορικὴ λοιπὸν σειρά τῆς ἐμφανίσεως ἢ τῆς διεισδύσεως στὴν Ἰαπωνία ἐξετάζονται ὁ Χιντοῦ, ὁ Κινεζικὸς Πολιτισμὸς μὲ τὸν Κομφουκισμὸ καὶ τὸν Ταοϊσμὸ, ὁ Βουδδισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς. Καὶ ἡ κοινὴ ἐπίδρασις τῶν μεγάλων θρησκείων βρίσκει προσεκτικὴ ἐξέτασι.

Πρῶτὴ θρησκεία τοῦ ἰαπωνικοῦ λαοῦ εἶναι ὁ Χιντουϊσμὸς. Ἡ θρησκεία αὐτὴ ἔμεινε σχετικὰ ἀναλλοίωτη στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, παρ' ὅλη τὴν ἔλλειψιν ὀργανώσεως καὶ μπόρσε νὰ διατηρηθῆ καὶ ν' ἀναπτυχθῆ ἀκόμη καὶ μέσα στὴν ἐποχὴ τῆς διαδόσεως τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὸ φανερῶνει τὴ δύναμι τῆς πού ὀφείλεται στὸ στενὸ σύνδεσμὸ τῆς μὲ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ ἰαπωνικοῦ λαοῦ καὶ κυρίως μὲ τὴν ἰδέα τοῦ ἰαπωνικοῦ κράτους. Αὐτὸς ὁ σύνδεσμος τῆς ἐξασφαλίζει καὶ στὸ σημερινὸ ἰαπωνικὸ κράτος τὴν πρώτη θέσι. Ἀλλὰ ἔχει χωριστὴν στὰ δύο καὶ τὸ ἕνα μόνον μέρος τῆς ἔχει τὸ θρησκευτικὸ περιεχόμενον. Τὸ ἄλλο μέρος, αὐτὸ πού διαθέτει καὶ τὴ δύναμι, ἔχει χάσει τὸ θρησκευτικὸ χαρακτήρα, καὶ εἶναι καθαρὰ πολιτικὴ θεωρία.

Ὁ κατεθθόνους τοῦ Κομφουκισμοῦ ἦταν πάντα, στὴν Ἰαπωνία, σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὸ Βουδδισμό. Στὸν Ἰαπωνικὸ Κομφουκισμὸ τὸ θρησκευτικὸ στοιχεῖο ἔχει μικρὴ σημασία. Μὲ τὴν ἐπίδρασί του, ἡ σχολικὴ ἐκπαίδευσις ἔγινε ἀδιάφορη γιὰ τὴ θρησκεία, ἀν ὄχι ἀντιθρησκευτικὴ. Ὁ Ἀνεσάκι περιγράφει χαρακτηριστικὰ αὐτὴ τὴν ἐξέλιξι: Κάθε θρησκευτικὸ στοιχεῖο ἀποκλείσθηκε τότε μὲ πολλὴ προσοχὴ ἀπὸ τὰ δημόσια σχολεῖα καὶ ἄρχισε νὰ γίνεταί ὀλοένα καὶ αὐστηρότερος ὁ ἔλεγχος ὀλων τῶν ἄλλων σχολῶν, τῶν σχολῶν γενικῆς μορφώσεως τῶν Χριστιανικῶν ἱεραποστολῶν καθὼς καὶ τῶν βουδδιστικῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς τέτοιας τακτικῆς (πού ἐθύμιζε τὸν «λαϊκισμό» τοῦ Γαλλικοῦ κράτους) ἦταν τέτοιο, ὥστε ἡ κυβέρνησις, πού ἀντελήφθη τὴν πραγματι-

κότητα πολὺ γρηγορώτερα ἀπὸ τὶς διαφορὲς Γαλλικὲς κυβερνήσεις, ἀλλάξε βασικὰ τακτικὴ στὸ σημεῖο αὐτό. Ὅχι μόνον ἀνεκλήθη ἡ ἀπαγόρευσις, ἀλλὰ, στὸ τέλος, ὁ ἴδιος ὁ Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐξέδωσε μιὰ ἐγκύκλιον καὶ ζήτησε νὰ δημιουργηθῇ θρησκευτικὴ ἀτμόσφαιρα στὰ σχολεῖα. Αὐτὸ ἐγίνε στὰ 1936. Ἀλλὰ, φυσικὰ, τὸ ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς μὀρφώσεως στὰ σχολεῖα δὲν εἶναι τόσο ἀπλό. Οἱ ἐκπαιδευτικοί, πού κι' αὐτοὶ ἦταν ἄθρησκοὶ οἱ πειὸ πολλοί, δὲν εἶχαν ἰδέα, τίς περισσότερες φορὲς, πὼς δημιουργεῖται θρησκευτικὴ ἀτμόσφαιρα. Καὶ ἡ ἔννοια ἀκόμη τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς ἀτμόσφαιρας τοὺς ἦταν ἀκαθόριστη καὶ συγκεχυμένη.

Ὡς πρὸς τὸν Βουδδισμό, ὁ Ἄνεσάκι, πού κατὰγετα κι' ὁ ἴδιος ἀπὸ προγόνους ὀπαδοὺς τοῦ Βουδδισμοῦ, πού μεγάλωσε στὴν ἀρχαία πρωτεύουσα Κυσό, τὸ κέντρο τοῦ ἰαπωνικοῦ Βουδδισμοῦ, καὶ διατηρεῖ βαθεῖα συμπάθεια γιὰ τὴ θρησκεία τῶν πατέρων του, θεωρεῖ κυρία ἔλλειψί του τὴν ἔλλειψι ἐνότητος. «Ἄν κι' ὁ Βουδδισμὸς εἶχε βαθεῖα κι' ἐκτεταμένη ἐπιρροή στὸν ἰαπωνικὸ λαό, παρ' ὄλο πὺ ἡ ἔμπνευσις του σὲ πολλὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς εἶναι ὀλοφάνερη, ἤμω τὰ ἰδανικά του συχνὰ εἶναι πάρα πολὺ διαφορετικά καὶ οἱ ἀπόψεις του πάρα πολὺ ἀσύνδετες μεταξὺ τῶν. Ἀποτέλεσμα ἡ ἀπελπιστικὴ διαίρεσις τῶν ὀπαδῶν του καὶ ἡ ἔλλειψις μονιμότητος σ' ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο τῆς πίστεως του. Γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀντίληψι πὼς ὀλότελα θλιθερὴ εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξις σ' αὐτὸ τὸν Κόσμο, ἀφοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα ἐνὸς Κάρμα πὺ πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ ἐξίλειωθῇ, δὲν ὑπάρχει στὸν Βουδδισμό οὔτε μιὰ ἰδέα πὺ νὰ εἶναι κοινὴ σ' ὄλες τίς κατοπινὰς ἐξελίξεις καὶ τὰ παρακλάδια του. Αὐτὸ ἰσχύει ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἀντίληψι πὺ ἔχουν οἱ ὀπαδοὶ γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Βούδα: Ἡ μεταγενέστερη βουδδιστικὴ φιλοσοφία καὶ κυρίως τὰ τελειοποιημένα συστήματα Μαχαγιάνα δὲν ἀφίνουν καμμιὰ θέσι γιὰ τὴν ὑπαρξι προσωπικότητος. Ὁ Βούδας εἶναι ὁ Ντάρμα, ἡ ὑπαρξι ὄλων τῶν πραγμάτων, ἡ Φύσις, ἡ Νιρδάνα, τὸ Πᾶν, ἀλλὰ δὲν εἶναι πρόσωπο. Μόνον ὁ Βούδας Ἄμίντα παρουσιάζεται συχνὰ ὡς προσωπι-

κότης, ἀλλὰ κι' αὐτὸς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν Σάκυα Βούδα. Ὅτι συγκρατεῖ τίς βουδδιστικὰς διακλαδώσεις καὶ δικαιολογεῖ τὸ νὰ μιλά κανεὶς γιὰ βουδδισμό, γενικά, εἶναι μᾶλλον μιὰ κοινὴ βασικὴ διάθεσι στὸν τρόπο τῆς ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς καὶ ἡ κοινὴ ἱστορία.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκδηλώνεται ἡ ἔλλειψις ἐνότητος μὲ τὴ σύγχρονη ὑπαρξι ἀντιφατικῶν κατευθύνσεων. Μηχανικὸς Πολιτισμὸς καὶ Μεταφυσικὸς Ἀπολύτρωσις, θεοποιήσις τῆς Ἐπιστήμης καὶ θρησκευτικὴ Πίστις, Ἡθικὴ ἄθρησκη καὶ θρησκεία, Διεθνισμὸς καὶ Ἐθνικισμὸς. Καθένας βρῖσκει μέσα σ' ὄλην αὐτὴ τὴν ποικιλία ἓνα modus vivendi. Ἀλλὰ βασικὰ κανένα πρόβλημα δὲν παρουσιάζεται λυμένο κι' ἔτσι κυριαρχεῖ πολὺς σκεπτικισμὸς γιὰ τὸ ἂν εἶναι κἂν δυνατό νὰ λυθῶν. Ἐκεῖνοι πὺ προσπαθοῦν νὰ διαμορφώσουν ὀλόκληρη τὴ ζωὴ τους μὲ βάσι τὸν βουδδισμό, εἶναι ἐλάχιστοι.

\*

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὸ ζήτημα τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν Ἰαπωνία παρουσιάζει ἱστορικὰ δυὸ περιόδους. Στὸ παρελθὸν τὴν ἐνδοξὴ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῶν Μαρτύρων τοῦ 15' καὶ 12' αἰῶνος, τότε πὺ ἡ Χριστιανικὴ Πίστις ἀποκοτούσε βαθεῖες ρίζες σὲ μερικὰς περιοχὰς τῆς Ἰαπωνίας καὶ κέρδιζε πολυάριθμους πιστοὺς.

Ἡ νεώτερη ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν Ἰαπωνία φθάνει χωρὶς διακοπὴ ὡς τὰ σημερινὰ χρόνια. Τὸ μὸττο ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, τὸ «Μπουμάι Καϊκά», δηλαδὴ «Μηχανικὸς καὶ Πνευματικὸς Πολιτισμὸς», ἀνοίξε τὸ δρόμο στοὺς ἱεραποστόλους. «Βρῆκαν καλὴ ὑποδοχή», γράφει ὁ Ἄνεσάκι, «ἴσως ὄχι τόσο ὡς κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου, ὄσο κυρίως ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ δυτικοῦ κόσμου, τῶν ἐφευρέσεων καὶ τῆς τεχνικῆς προόδου. Πραγματικά, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους ἰδίους ἱεραποστόλους ἐργάσθησαν ὡς γιατροὶ καὶ ὡς διδάσκαλοι ξένων γλωσσῶν ἡ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν». Καὶ τότε ἦταν σχετικῶς πολλοὶ ἐκεῖνοι πὺ ἔγιναν Χριστιανοί. «Μένει ἤμω τὸ ἐρώτημα ἂν αὐτοὶ οἱ πρώτοι προσήλυτοι ἐκινήθησαν ἀπὸ πραγματικὰ θρησκευτικὰ ἐλατήρια. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦταν μᾶλλον ἐνθουσιώ-



δεις ὁπαδοὶ τῆς κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, μὲ τὴν ἔμπνευσι τοῦ συνθήματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γιὰ τὸν Πολιτισμὸ, παρὰ εὐλαβεῖς ὁδοιπόροι στὸ δρόμο τοῦ Σταυροῦ. Ὅπως ἀνεγνώρισε ἀργότερα ἓνας ἀπ' αὐτούς, ἀπὸ τῆ Γραφῆ τοὺς ἐνδιέφεραν ὄχι τόσο τὰ Εὐαγγέλια, ὅσο οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων».

Ὁ Ἄνεσάκι δίνει καὶ στατιστικὲς πληροφορίες γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν Χριστιανῶν στὴ χώρα του. Ἀλλὰ εἶναι γνωστὸ πῶς ἡ πραγματικὴ δύναμις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας στὴν Ἰαπωνία, τὸ κύρος καὶ ἡ ἐπιρροή της εἶναι σημαντικὰ μεγαλύτερα ἀπ' ὅ,τι δείχνουν οἱ ἀριθμοί.

Γενικώτερα τὰ προβλήματα τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ τόπου δὲν δείχνονται ἀπὸ τοὺς ἀριθμούς. Δὲν λένε, λόγου χάριν, τίποτε γιὰ κάτι ποὺ ὁ Ἄνεσάκι τὸ θεωρεῖ σπουδαιότατο, δηλαδὴ τὸ ὅτι ὅλες οἱ Σχολές τῶν Ἱεραποστόλων ἔμειναν σχολές ξένων, μὲ κυριαρχία τοῦ ξένου στοιχείου. Ὁ Χριστιανισμὸς θεωρεῖται κάτι τὸ ξένο καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ τὴ διάδοσι τοῦ Εὐαγγελίου ὡς ξένη ἀποστολή, ἐπειδὴ οἱ ἐργάται της εἶναι κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος ξένοι. Βέβαια ἡ σημασία τοῦ ν' ἀποτελεῖται ὁ κληρὸς τῆς Ἰαπωνίας ἀπὸ ἰάπωνας, ὄχι μόνον δὲν παραγνωρίσθηκε ποτὲ ἀπὸ τὶς ξένες Ἱεραποστόλεις, ἀλλὰ Ἰσα-Ἰσα τὸ θεωροῦσαν αὐτὸ πάντα πρώτη τους δουλειά καὶ μὲ βράσι αὐτὴ τὴν ἀντίληψι κανόνιζαν τὸ πρόγραμμά τους. Ἀλλὰ ὁ ἰθαγενὴς κληρὸς θὰ ἐκπληρώσῃ πέρα γιὰ πέρα τὴν ἀποστολή του ὅταν χρησιμοποίησῃ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ του. Αὐτὸ εἶναι ἓνα μεγάλο αἴτημα ποὺ ἀπαι-

τεῖ ἀπὸ τὸν κληρὸ αὐτὸ ἓνα πνευματικὸ ἔργο πρώτης σειρᾶς, παρόμοιο πρὸς τὸ ἔργο τῶν πρώτων ἐλλήνων ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων καὶ συγγραφέων, ποὺ ἐτοποθέτησαν τὸν Χριστιανισμὸ μέσα στὸν κύκλο τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τὸν συνέδεσαν ὀργανικὰ μαζί του.

Τὶς ἀνάγκες αὐτὲς τὶς αἰσθάνονται ἀπολύτως ὅλοι οἱ πιστοὶ τῆς Ἰαπωνίας. Ξένος κληρικὸς ποὺ συνδέεται ὅσο λίγοι μὲ τοὺς πανεπιστημιακοὺς κύκλους τῆς Ἰαπωνικῆς πρωτεύουσῆς καὶ ξέρεῖ πολὺ καλά τὶς πνευματικὲς κατευθύνσεις τους, ἔλεγε σὲ κάποια διάλεξι τοῦ πῶς ἡ χριστιανικὴ πίστις δὲν παρουσιάσθηκε ἀκόμη στοὺς μορφομένους ἰάπωνας σὲ μιὰ μορφή ποὺ νὰ τοὺς εἶναι πραγματικὰ κατανοητή.

Γιὰ τὴ διάδοσι τοῦ Εὐαγγελίου στὸν λαό, ἐξ ἄλλου, χρειάζεται ἐκκλητικεῖς, ποὺ κι' αὐτὴν ὁ ἰθαγενὴς κληρὸς πρέπει νὰ τὴν ἀναλάβῃ. Σ' αὐτὸ θὰ βοηθήσουν ἡ μεταφορὰ τῆς Θ. Λειτουργίας στὴν Ἰαπωνικὴ γλῶσσα καθὼς καὶ ἡ θρησκευτικὴ Τέχνη. Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς Θ. Λειτουργίας, ἔχει ἀρχίσει ἡ ἐργασία, ποὺ μάλιστα προχωρεῖ μὲ πολλὴ κατανόησι καὶ ἐπιτυχία. Ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργία Χριστιανικῆς λαϊκῆς τέχνης βρίσκεται σὲ καλὸ δρόμο. Γενικὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ πῶς στὴν νέα Ἰαπωνία ποὺ εἶναι γεμάτη ζωὴ σὲ κάθε ἄποψι, τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς ἀντιμετωπίζονται μὲ πολὺ καθαρὸ μᾶτι καὶ πολλὴ ἔρεξι γιὰ δουλειά. Πράγμα ποὺ δημιουργεῖ μιὰν ἀτμόσφαιρα αἰσιοδοξίας καὶ πίστεως καὶ κάνει νὰ συνεργάζονται μέσα σ' αὐτὴ ὅλες οἱ δημιουργικὲς δυνάμεις.





## Ἀπόψεις

### ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ

Γίνεται λόγος, στους κύκλους τῶν διανοουμένων μας, γιὰ συγκέντρωσι καὶ περισυλλογή. Ποιὸς δὲν θὰ συμφωνήσῃ; Σὲ ὄρες κρίσιμες καὶ βαρεῖες γιὰ τὰ ἄτομα καὶ τὸ ἔθνικόν μας σύνολο, εἶν' ἓνα αἴτημα καὶ μιὰ ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ νὰ συγκεντρωθῶμε στὰ βᾶθη τοῦ πνευματικοῦ μας εἶναι, νὰ μελετήσουμε προσεκτικὰ κ' ἀπὸ κοντὰ τὸν ἑαυτό μας. Καὶ πολὺ σωστὰ ἐτονίσθηκε, ὅτι πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτὴ πρέπει νὰ στρέψωμε καὶ τὴν προσοχὴ τοῦ λαοῦ μας.

Εἶναι, πραγματικὰ, τόσο δύσκολο νὰ γνωρίζῃ κανεὶς τὸν ἑαυτό του! "Ὅσο κ' ἂν φαίνεται τοῦτο ὀξύμωρο ἢ ἀφύσικο, εἶναι ὅμως ἀληθινόν. Ἄλλὰ εἶναι ἄλλο τόσο ἀληθινόν, ὅτι αὐτὸ τὸ ἀφύσικο, αὐτὴ τὴν παρὰ φύσιν κατάστασι, ὄχι μονάχα τὴν εὐνόησε, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπεδαύλισε καὶ τὴν ἐπεδείνωσεν ἀκόμη περισσότερο ὁ νεώτερος μηχανικὸς πολιτισμὸς. Θαμπώνοντας τὸν ἄνθρωπο μὲ τὶς ἐφευρέσεις καὶ τὶς ἐπιτηγίες του στὸ τεχνικὸν πεδίον, τὸν ἀπεροόφησε ὀλίγετα τὴν προσοχὴ, τὸν ὤθησε σὲ μιὰ ἀντιπνευματικὴ ἐξωστρέφεια, πού τὸν ἀπεμάκρυνε ὄλο καὶ περισσότερο ἀπ' τὸ ἐσωτερικόν του, ἀπ' τὶς βαθύτερες πνευματικὲς ἀπαιτήσεις τῆς υπάρξεώς του. Ἀποτέλεσμα; Ἐχάθηκε ἡ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ὕλική ὑπόστασι, οἱ ἀληθινὲς ἀξίες κλιίστηκαν στὰ βᾶθη περιφρονημένες, κ' ὑψώθησαν σὲ εἰδωλα προσκυνήματος ἢ ὕλη κ' ἡ σάρκα, ὅτι ἀκριβῶς ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγήσῃ τὸν κόσμον στὸ χάος καὶ στὴν συμφορὰ.

Εἶναι λοιπὸν καιρὸς νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα τῆς ἐπιστροφῆς στὸν ἑαυτό μας. Νὰ δοθῇ, νὰ κηρυχθῇ, νὰ διαδοθῇ μὲ ὄρεξι, μὲ ζῆλο, μὲ ἐνθουσιασμό. Πρέπει νὰ τὸ ἀκούσῃ τὸ κήρυγμα τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς λαός, νὰ τὸ

νοιώσῃ, καὶ νὰ πάρῃ τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸ ζήσῃ. Γιατί, μολονότι στὰ ὕλικὰ μέσα καὶ στὰς προόδους τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ μέναμε βέβαια πίσω, ἐν συγκρίσει μὲ ἄλλες χώρες, ὅμως τὸ ἀπλοῦμα πρὸς τὰ ἔξω, ἡ παραμέλησις τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, ἦταν καὶ σὲ μᾶς ἀρκετὰ μεγάλη, καὶ μπορεῖ νὰ θυμηθῇ κανεὶς καὶ περιπτώσεις, ὅπου ὁ ζῆλός μας στὴν κακὴ ζῆλη τούτη καὶ θεληματικὴ ὑποβάθμισι τῆς ἀνθρωπίνης πνευματικότητος, ξεπερνοῦσε τὸ ζῆλον κ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν πιὸ προχωρημένων σὲ πολιτισμὸ λαῶν.

"Ὅμως, πρέπει κανεὶς νὰ εἶναι δίκαιος. Καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀκριβῶς ἀπαιτεῖ τούτη τὴ στιγμὴ νὰ ὁμολογήσωμε κάτι. Ὁ ζῆλος αὐτὸς δὲν ἦταν τοῦ λαοῦ μας. Δὲν τὸν παρουσίασε ὁ ἑλληνικὸς λαός. Τὸν παρουσίασαν οἱ μορφωμένοι, οἱ διανοούμενοι, οἱ λόγιοι, οἱ, ὅπως ἄλλοιῶς, τέλος πάντων, τιτλοφοροῦμενοι ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ὅλες οἱ διδασκαλίαι, ὅλες οἱ θεωρίαι πού εἶχαν σκοπὸ νὰ γκρεμίσουν κάτι τὸ σωστὸ, νὰ ὑποσκιάσουν κάτι τὸ γερό, νὰ τσαλακώσουν κάτι τὸ ἱερό καὶ τὸ σεβαστό, νὰ προσβάλουν κάτι ἀπὸ ὅσα ἀποτελοῦν αἰώνια ἀποκτήματα καὶ ἀκατάλυτα στηρίγματα τοῦ λαοῦ μας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, κηρύχθησαν στὸν τόπο μας ἀπὸ ἄνθρώπους τῆς τάξεως τῶν μορφωμένων. Ἀπὸ τότε πού ἰδρύθηκε τὸ ἑλληνικὸ κράτος ὕστερα ἀπὸ ἀγῶνες πολυχρόνιους καὶ γεμάτους θυσιῆς καὶ ἡρωϊσμοῦς, οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς μορφωμένους καὶ τοὺς ἐπιστήμονας σὰν νὰ ἔβαλαν στοίχημα νὰ ἐκτοπίσουν ἀπ' τὴν Ἑλλάδα τὴν Πίστι καὶ ὅ,τι συνδέεται μ' αὐτήν. Δὲν ἔμεινε ὀρθολογισμὸς, δὲν ἔμεινε ὕλισμος, δὲν ἔμεινε φροῦνδισμὸς, δὲν ἔμεινε κανένα ἀπὸ ὅλα τὰ εἰς «ισμὸς» τερατώδη κατασκευάσματα τοῦ περιφίμου δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, πού νὰ μὴν προπαγανδισθῇ στὴ χώρα μας, ὡς ἡ τελευταία λέξις τῆς ἐπιστήμης. Ἐφευρέθησαν μάλιστα καὶ ἀρκετὰ ὠραῖα ἐπίθετα, ὅπως τὰ «στενοκέφαλος», «ὀπισθοδρομικὸς», «καθυστερημένος», «μονογλιασμένος», καὶ ἄλλα ἐξ

ἴσου εἴηχα καὶ κολακευτικά, γιὰ νὰ χαρακτηρίζωνται ἐκάστοτε, ὅσοι εἶχαν τὸ ἀκατανόητο πείσμα νὰ μὴν ξεπουλᾶν ὅσο-ὅσο τὸν ἠθασυρὸ τῆς Πίστεώς των. Τώρα, ἂν, ὅστερ' ἀπ' αὐτά, ὁ λαὸς ἔχων σιγά-σιγά τὴν ἐπαφὴν μὲ τὶς καθαρὲς πηγές, ἂν ἄρχιζε νὰ χάνη τὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ παρουσιάξῃ τὴν ἔλλειψιν αὐτοσυγκεντωσέως καὶ περισυλλογῆς, πού γι' αὐτὴ τὴν ἔλλειψιν τὸν κατηγοροῦνε σήμερα, τίνος εἶναι τὸ πρῶτο φταίξιμο;

Δὲν πρόκειται τῆ στιγμῇ αὐτῇ γιὰ ἔλεγχον. Διαπιστώνει κανεὶς μὰ πραγματικότητα, πού ὅσο κι' ἂν ἐνοχλῆ, τυχόν, ὅσο κι' ἂν μειώνῃ τοὺς ἐνδιαφερομένους, εἶναι ὁμως ἀληθινή. Κι' ἔπειτα, δὲ μιλάμε γιὰ περισυλλογὴ καὶ αὐτομελέτη;

## Π. Δάλμ.

## ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μορφές σάν τὸν Ἄλέξανδρο Ὑψηλάντη εἶναι φυσικό ν' ἀπασχολοῦν κάθε Ἑλληνα ἱστορικό, ἢ μάλλον γενικά κάθε Ἑλληνα. Τὸ χρέος τοῦ ἔθνους ἀπέναντι σὲ τέτοιους μεγάλους ἀνθρώπους εἶναι τόσο, πού ποτὲ δὲν θὰ ἐξοφληθῆ. Μὰ εἶναι ἀλήθεια ὅτι καὶ δὲν ἔγινε προσπάθεια σοβαρὴ γιὰ νὰ δώσουμε κάτι ἀπέναντι σ' αὐτὸ τὸ χρέος. Μέσα στίς ἀρνήσεις καὶ τίς τόσο κενὲς συζητήσεις, πού ἐχαρακτήρισαν τὴν προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων διανοουμένων ἕνα αἰῶνα τώρα, πού νὰ βρεθῆ καιρὸς γιὰ τέτοια! Νὰ ὁμως πού ἔχομε τώρα μπροστά μας δύο ἐργασίες ἀφιερωμένες στὴ μεγάλη αὐτὴ μορφή, δύο βιογραφίες τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη.

Ἡ μία εἶναι τοῦ κ. Δ. Γατοπούλου, Ἄλεξανδρος Ὑψηλάντης ὁ ἔθνικὸς ἥρωας τοῦ Εἰκοσιένα. Σὲ πολλοὺς ἡ ἐργασία αὐτὴ θὰ εἶναι γνωστὴ ἀπὸ ἄρθρα τοῦ συγγραφέως πού ἐδημοσιεύθηκαν στὴν «Ἐστία». Ἀλλά, φυσικά, τὸ διάβασμα τῶν ἀρθρῶν αὐτῶν μᾶλλον αὐξάνει παρὰ πού ἐλαττώνει τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ βιβλίον. Ἐχει καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ τὰ χαρακτηριστικὰ ὄλων τῶν ἐργασιῶν τοῦ συγγραφέως του. Ἐνῶ εἶναι λόγιον, ἐνῶ ἔχει ὅλην τὴν ἐμβριθεῖαν μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, ἐν τούτοις εἶναι ἐλκυστικό σάν ἕνα καλογραμμμένο λογοτεχνικό ἔργο. Ἀρχίζετε τὸ διάβασμά του, καὶ δὲν σᾶς κάνει καρδιά νὰ τὸ διακόψετε. Τόσο ζωντανὸν βλέπετε τὸν Ὑψηλάντη στίς σελίδες αὐτές, καὶ ὁμως αὐτὸ τὸ ζωντάνευμα, εἶναι

ἀπόλυτα φυσικό, χωρὶς τίποτα ἀπὸ τὰ τεχνητὰ ἐκεῖνα μέσα πού μεταχειρίστηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια, διάφοροι, ξένοι ἰδίως, συγγραφεῖς, γιὰ νὰ κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον εἰς βάρος τῆς ἀπλότητος πού ἔχει ἡ ἀλήθεια. Αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς τῆς ἐμβριθείας μὲ τὴν ἀπλότητα, χαρακτηρίζει καὶ τούτῃ τὴν ἐργασία τοῦ κ. Γατοπούλου. Καὶ δὲν χρειάζεται νὰ προσθέσωμε τίποτε ἄλλο, ἀπὸ τὴν εὐχὴ γρήγορα νὰ ἴδοῦμε καὶ τίς ἄλλες ἐργασίες πού τὴν ἔκδοσίν τους μᾶς προαναγγέλλει ὁ ἀκούραστος, ἀλήθεια, συγγραφεὺς.

Ἡ ἄλλη ἐργασία εἶναι τοῦ κ. Κώστα Καλάντζῆ: Μεγάλες μορφές: Ἄλέξανδρος Ὑψηλάντης 1792-1828. Ἡ ἐργασία αὐτὴ στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὴν ἀποψὶ τῆς μορφῆς, ἀδικεῖ τὸν ἑαυτό της. Ὁ ἀναγνώστης σκοτάθει σὲ κάτι γλωσσικὲς κακοτοπιές, πού δὲν τὸν ἀφήνουν νὰ ἀκολουθήσῃ ἀνενόητος τὸν συγγραφέα στὴν ἀφήγησί του. Κάτι «κυριάρχαγαν», «ἀποκαρχῆς», ἐκεῖνο τὸ κλασικὸ «χινόπωρο», κάτι τέτοια ἀποτελοῦν, πῶς τὸ θέλετε, ἐμπόδια γιὰ τὸν ἀναγνώστη, πού ἡ προσοχὴ του φεύγει ἀπὸ τὸ νόημα γιὰ νὰ προσηλωθῆ στὴν ἀπροσδόκητη λεκτικὴ μορφή. Ἄν δὲν πειραχθῆ ἀπ' αὐτὸ ὁ ἀναγνώστης καὶ ἐπιμείνῃ στὸ διάβασμα, θὰ ἀποζημιωθῆ πλουσιώτατα. Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Καλάντζῆ τὸ διακρίνει ἕνας παλμός. Παλμός, πού γεμίζει τὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου. Βέβαια, ὁ παλμὸς αὐτὸς ὄδηγῆ σὲ παρεκβάσεις, ὅπως ἡ ἐκτεταμένη περιγραφή τοῦ ἀπαγορευτισμοῦ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ποῖος ὁμως θὰ δυσανεξήθῃ γιὰ τὴν παρέκβασι αὐτῆ, ὅταν διαβάσῃ τὸ σχετικὸ κεφάλαιον, μὲ τόση δύναμι γραμμένο; Τὸ βιβλίον εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἀσθημα δυνάτο, πού ἐμπνέει, ἀλλὰ δὲν παρασύρει τὸν συγγραφέα, πού ἐξυψώνει, ἀλλὰ δὲν σκοτίζει τὸν ἀναγνώστη.

Ἔτσι τὰ δύο αὐτὰ βιβλία συμπληρῶνουν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο. Ὅποιος μπορεῖ, καλὰ θὰ κάνῃ νὰ τὰ διαβάσῃ καὶ τὰ δύο. Ἀνεξαρτήτως μερικῶν ἐπιφυλάξεων πού θὰ ἔχη, θὰ ἴδῃ ὅτι κάθε ἄλλο παρὰ ζημιωμένους ἐβγήκε ἀπὸ τὸ διάβασμα αὐτό.

Β. Π.

\*

Σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν προσπάθειαν ὀρθῆς ἐκτιμῆσεως τῶν φιλοσοφικῶν κατευθύνσεων καὶ συζημάτων, ἀποτελεῖ τὸ βιβλίον τοῦ Amadeo Silva Tarouca «Weltgeschichte des Geistes» (Παγκόσμιος ἱστορία τοῦ πνεύματος), τοῦ ὁποῦ το περιεχόμενον θ' ἀπεδίδετο μᾶλλον μὲ τὸν τίτλον «Ἡ πραγματικότης ὡς θεοκεντρικὴ ἐνότης». Εἰς τὴν ζωὴν τῶν ὄντων, σκέπτεται ὁ συγγραφεὺς, ἐμφανίζεται

πλήθος ἀντιθέσεων, ὡς λόγου χάριν ἢ ἀντίθεσις μεταξύ ὕλικου καὶ πνευματικοῦ κόσμου. Τὴν ὑπαρξιν ὅμως τῶν ἀντιθέσεων τούτων, δηλαδή αὐτὴν ταύτην τὴν πραγματικότητα, ἠγνόησαν παντελῶς ὁ δυϊσμός καὶ ὁ μονισμός, ὁ ὕλισμός καὶ ὁ ἰδεολογισμός (καθὼς ὀνομάζει ὁ Silva τὸν ἐσφαλμένον ἰδεαλισμόν) καὶ παρουσίασαν ὡς ἀλήθειαν μονοπλευρῶς ἀποκεκομμένους ἀπλοῦστεύσεις. Παμμερῆς πληρότης μόνον ἀπὸ τὴν ὁλότητα τῶν ἀντιθέσεων δύναται ν' ἀπαρτιοθῆ, κατὰ τινὰ διαλεκτικὴν, ἥτις προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν ὄχι μόνον τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ. Τὰς σκέψεις αὐτὰς ἀναπτύσσει ὁ συγγραφεὺς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε φέρει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου εἰς ἀντιμετώπισιν σημερινῶν προβλημάτων, μὲ πολλὴν δὲ ἐπιτυχίαν.

Δύο μικρὰ δημοσιεύματα πού ἐκυκλοφόρησαν τελευταίως εἰς τὴν σειρὰν τῆς Συλλογῆς τοῦ Göschen παρουσιαζοῦν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ τὰν συσιστῶμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτινῶν».

Τὸ ἓνα φέρει τὴν ἐπιγραφήν: «Symbiose der Tiere mit pflanzlichen Mikroorganismen» (συμβίωσις τῶν ζῴων μετὰ τῶν φυτικῶν μικροοργανισμῶν) καὶ εἶναι γραμμένον ἀπὸ τὸν καθηγητὴν Dr. Paul Büchner, τὸ δὲ ἄλλο, γραμμένον ἀπὸ τὸν Dr. Hans Heil ἔχει τὸν τίτλον: «Entwicklungsgeschichte des Pflanzenreiches» (Ἡ ἱστορία τῆς ἐξελίξεως τοῦ βασιλείου τῶν φυτῶν).

Εἰς τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει τὴν ἁρμονικὴν συμβίωσιν τῶν ζῴων μετὰ τῶν φυτικῶν μικροοργανισμῶν, ὅπως μᾶς τὴν ἀποκαλύπτουν αἱ ἔρευναι τῶν 30 τελευταίων ἐτῶν. Ἡ ἁρμονικὴ συμβίωσις καὶ συνεργασία τῶν παντοειδῶν ζῴων μετὰ τῶν φυτικῶν μικροοργανισμῶν, ἡ σκοπιμότης ἣ ὅποια διέπει τὴν συμβίωσιν αὐτῶν, ἡ συνεργασία ἀμφοτέρων ἐντὸς τοῦ γενικοῦ σχεδίου τῆς δημιουργίας, περιγράφονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον εἰς τὸ μικρὸν τομίδιον, ὥστε νὰ νομίξῃ κανεὶς ὅτι εὐρίσκειται εἰς ἓνα μυθικὸν κόσμον. Πλείστοι περιπτώσεις πού ἄλλοτε θὰ ἐχαρακτηρίζοντο ὡς παραφρονίαι τῆς φύσεως καὶ ὡς κάτι πού θὰ εἶδεν ἀφορμὴν πρὸς ὑποστήριξιν μηχανοκρατικῶν ἀντιλήψεων, παρουσιάζονται σήμερον ὑπὸ τὸ φῶς τῶν τελευταίων ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν ὡς γεγονότα ἔχοντα βαθυτέραν ἐνότητα καὶ ἐξυτηρετότητα συγχρόνως σκοποῦς πολὺ σπουδαίους.

Ἄλλὰ καὶ τὸ ἄλλο τεῦχος τῆς Sammlung Göschen κινεῖ μὲ τὸν τίτλον του τὴν περιεργίαν τῶν ἀναγνοστών. Καὶ πραγματικῶς, ὁποῖος διαβάσει αὐτὸ θὰ ἴδῃ ζωντανὴν τὴν εἰκόνα τῆς δημιουργίας τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν, τῶσον κατὰ τὴν παρούσαν ἐποχὴν, ὅσον καὶ κατὰ τὴν παρελθούσαν. Ὁ

συγγραφεὺς μὲ μεγάλην ἐπιστημονικὴν εὐσυνειδησίαν καὶ ἀσθηρὸν κριτικὸν πνεῦμα πραγματεύεται τὰ βασικώτερα προβλήματα πού ἀφοροῦν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ φυτικοῦ βασιλείου. Ἡ μελέτη τοῦ βιβλίου αὐτοῦ κατατοπίζει πλήρως τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ τῶν συναφῶν ζητημάτων, χωρὶς νὰ τὸν παρασύρῃ εἰς ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν σχεῖν μὲ τὰ ἐκ τῶν πειραματικῶν ἐρευνῶν προκύπτοντα ἀδιαμφισβήτητα γεγονότα.

\*

Ἐξεδόθησαν τελευταίως ἐν Γερμανίᾳ, ἀπὸ τὸν γνωστὸν μεγάλον ἐκδοτικὸν οἶκον Herder, τὰ ἄρθρα, τὰ ὅποια κατὰ τὴν διάρκειαν ὀλοκλήρου εἰκοσιεπταετίας εἶχε δημοσιεύσει εἰς τὸ χριστιανικὸν περιοδικὸν «Stimmen der Zeit» ὁ διάσημος Peter Lippert, κατ' ἐπιλογὴν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ ἐπικαιρότης δὲν εἶχε ζημιωθῆ ἐκ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου. Τὰ ἐν λόγῳ ἄρθρα περιελήφθησαν εἰς δύο τόμους, μὲ τὸς γενικοὺς τίτλους: «Aufstiege zum Ewigen». («Ἄνοδος πρὸς τὴν αἰωνιότητα») καὶ «Vom Endlichen zum Unendlichen» («Ἀπὸ τοῦ πεπερασμένου εἰς τὸ αἰώνιον»). Τοιοῦτοτρόπος, μὲ τὴν ἐπανέκδοσιν αὐτῶν, θαυμάζεται καὶ πάλιν ὁ ἀέλιξος χαρακτῆρ τῶν ἄρθρων αὐτῶν, τὸ ὅποια φαίνονται ὡς νὰ ἐγράφησαν σήμερον, ἐν ὕψει τῶν σημερινῶν συνθήκων καὶ ἀναγκῶν, ἢ βαθύτης τῶν νοημάτων, καθὼς καὶ ἡ φραστικὴ τελειότης τῶν. Ὁ πρῶτος τῶν δύο τούτων τόμων, ὁ ὁποῖος ἐξεδόθη μὴνᾶς τινος πρὸ τοῦ δευτέρου, ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν κυκλοφοριακὴν ἐπιτυχίαν, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ πολὺ εὐχάριστον ἀπόδειξιν ὅτι ὑπάρχει πάντοτε ἀσβεστος εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ψυχὰς ὁ πόθος τοῦ Αἰωνίου.

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ "ΑΚΤΙΝΕΣ,,**  
 ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΟΣΕΩΣ  
 ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ.,

Συνδρομὴ ἑτησία:

Ἐσωτερικοῦ Δραχ. 35.

Τιμὴ φύλλου Δραχ. 5.

Υπεύθυνος:

Δ. Σταμάτης

Καρύστη 14

Ἐπιστολαὶ καὶ ἐμβάσματα

κ. Γεώργιον Ἀλεξίου

ὁδὸς Καρύστη 14.

Ἀθῆναι.

Προϊστάμενος Τυπογραφείου

Δ. Παπακωνσταντίνου

Μαυρομυχάλῃ 176

Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ,  
 δὲν ἐπιστρέφονται.